

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació
Direcció General del Patrimoni Cultural
Àrea de Coneixement i Recerca
Centre d'Informació i Documentació del Patrimoni Cultural

6899

Intervenció arqueològica a la vil·la romana de Can Terrers

Ivàn Salvadó i Jambrina i Jordi Chorén Tosar

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets i no se'n faci un ús comercial. No es pot alterar, modificar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/legalcode.ca>.

C/ Vallmanya nº 24
08461 - Sant Esteve de Palautordera
Tel/fax: 93 848 31 95
c.e. estrats@estratsgpc.com
www.estratsgpc.com

**ESTRATS
GPM**

Gestió del Patrimoni Cultural, S.L.

Arqueòleg director
Iván Salvadó i Jambrina

Arqueòleg
Jordi Chorén Tosar

A Sant Esteve de Palautordera , 27 d'octubre de 2005

Índex

Fitxa tècnica pàg. 04-05

Motius de la intervenció pàg. 06

Localització pàg. 07

Marc geogràfic i geològic pàg. 08-10

Síntesi històrica i antecedents arqueològics pàg. 11-25

Metodologia pàg. 26

Desenvolupament dels treballs arqueològics pàg. 27-65

Conclusions i interpretació pàg. 66-70

Bibliografia pàg. 71-72

Annexos

Annex 1. Documentació fotogràfica pàg. 74-106

Annex 2. Planimetries pàg.107-115

Fitxa tècnica

Nom de la intervenció:	Vil·la romana de Can Terrers
Municipi:	La Garriga
Comarca:	Vallès Oriental
Coordenades:	31 TDG 408137
Alçada:	99,50 metres s.n.m.
Tipus de jaciment:	Lloc d'habitat (vil·la)
Tipus d'intervenció:	Preventiva
Tipus d'activitat:	Excavació i prospecció
Resultats de l'intervenció:	Estructures positives i negatives de la vil·la
Chronologia:	Segles I a. C – V dC
Dates de la intervenció:	Del 27 de desembre de 2004 al 31 de març de 2005
Arqueòleg director:	Iván Salvadó i Jambrina
Arqueòleg tècnic:	Assumpta Serra Clota
Auxiliars d'arqueòleg:	Arantzazu Guilera Madariaga, Lamiaa El Frihmat, Carles Torroella López, Eloi Puig Dollers, Jordi Chorén Tosar

Títol del document:	Arantzazu Guilera Madariaga, Iván Salvadó i Jambrina, Jordi Chorén Tosar.
Integrants:	Iván Salvadó i Jambrina Núria Rodó
Propietari de la finca:	Família Camps / Ajuntament de La Garriga
Regim jurídic de la finca:	Privat / Públic
Procedent i finançament:	Ajuntament de La Garriga / Generalitat de Catalunya
Número d'expedient:	437 K121 N 314
Superfície total del terreny:	5000 m ²
Superfície construïda:	100 m ² aproximadament
Protecció especial:	Bé d' Interès Nacional (BCIN)

Motius de la intervenció

Per obtenir noves dades per tal d'elaborar el Pla Director que reguli les futures intervencions al jaciment, es va decidir realitzar una intervenció arqueològica. Aquesta ha consistit en l'excavació de 11 sondejos repartits per tota l'extensió del jaciment que han proporcionat noves dades sobre la potencialitat dels nivells arqueològics i la seqüència cronològica de la vil·la.

Aquestes tasques es van realitzar a través d'un Pla d'Ocupació demanat per l'Ajuntament de La Garriga i finançat pel Departament d'Ocupació de la Generalitat de Catalunya.

Localització

Terme Municipal:	La Garriga
Comarca:	Vallès Oriental
Context:	Es troba al sud del nucli urbà de La Garriga, en una terrassa fluvial situada a la riba esquerra del riu Congost, llindant amb el Torrent de Malhivern o Riera de Samalús.
Coordenades UTM:	31 TDG 408137
Alçada:	99,50 metres s.n.m.

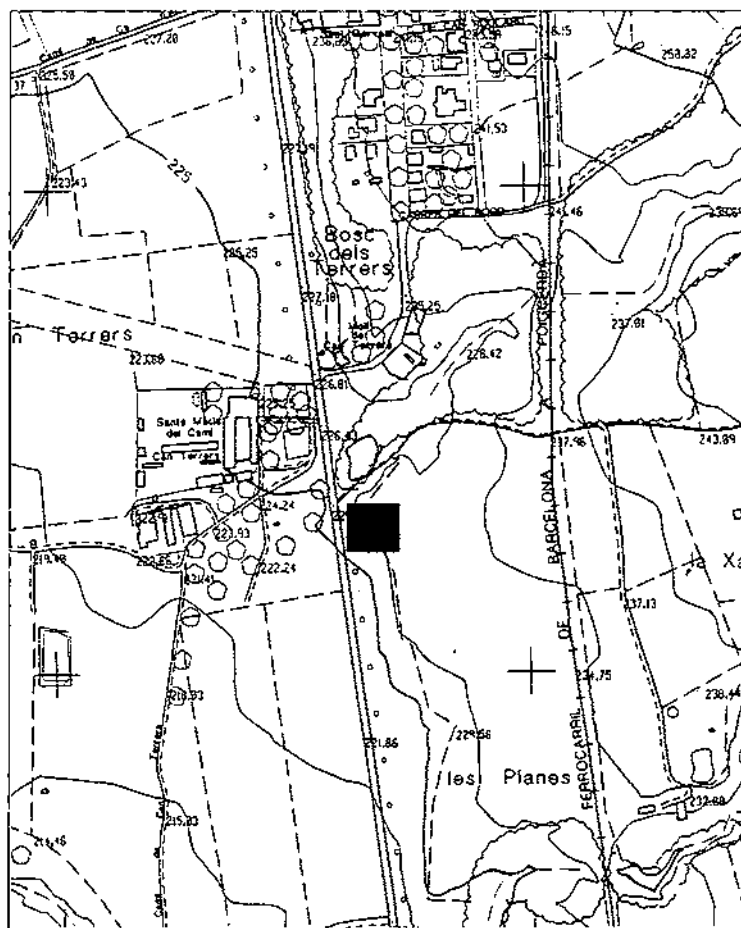

Fig. 1. Institut Cartogràfic de Catalunya, FMTN 364, Full 292XII2, E: 1/ 5.000

Marc geogràfic i geològic

El municipi de La Garriga s'ubica a la comarca del Vallès Oriental, el qual queda englobat dins de la Depressió Prelitoral, entre la serralada litoral, al sud i sud-est, el massís del Montseny al nord-est, i les muntanyes de Sant Llorenç de Munt fins els Cingles de Bertí al nord i l'oest. La formació de gran part d'aquesta depressió, amb valls al·luvials fèrtils, correspon a dipòsits d'era quaternària i miocènica (veure fig. 2).

Cap al sud-oest, a l'àrea del riu Llobregat la depressió es fa més abrupta i menys fèrtil, convertint-se en una fossa tectònica encaixada entre una gran falla situada al nord, la qual passa per Olesa i Esparreguera, i una altra que voreja la serralada Litoral i segueix el curs de l'Anoia i la riera de Rubí. El Llobregat marxa perpendicularment a aquests conjunts, rebaixant les terres que uneixen el Vallès i el Penedès, al mateix temps que forma una plana al·luvial relativament àmplia (LLOPIS, 1943).

Era	Període	Època	Edat Absoluta (milions d'anys)
CENOZOIC	Quaternari	Holocè	001
		Pleistocè	1,8 aprox.
	Neogen	Pliocè	5,0
		Miocè	22,5
	Paleogen	Oligocè	37
		Eocè	55
		Paleocè	65
	MESOZOIC (secundari)	Cretaci	
		Juràssic	195
Triàssic		230	
PALEOZOIC (primari)	Permian	280	
	Carbonífer	348	
	Devonià	395	
	Silurià	435	
	Ordovicià	506	
	Cambrià	570	
PRE-CAMBRITÀ			

Plegaments alpins

Plegaments berclinians

J. Nuet, 1979

Fig. 2: Taula de les unitats cronoestratigràfiques, segons J.Nuet (RIBA, BOLÒS, PANAREDA, NUET, GONZÀLVEZ, 1979)

El jaciment es troba situat a l'aiguabarreig del riu Congost amb el riu Mogent, que, conflueix en el riu Besòs, i esdevé un dels eixos vertebradors de la comarca del Vallès. Aquests rius, juntament amb altres afluents com la Riera del Tenes, la riera de Cànoves, o la riera de Caldes, són terrasses fluvials que geològicament tenen conjunts de sediments amb grava, llims i argiles que s'atribueixen a l'Holocè.

A la resta de la Depressió Prelitoral ens trobem amb argiles i gresos arsènics de formació miocènica que passen gradualment a argiles grogues i fosques cap al sud. Les arcoses són el producte de la meteorització, transport i sedimentació del granit de la Serralada Prelitoral. Litològicament, consisteix en abundants grans de quars, feldspats (completament caolinitzats) i, en menor proporció, miques. Presenten intercalacions de nivells conglomeràtics grisos amb matriu sorrenca sense cimentar també de formació miocènica. Els còdols són de pissarra, quars, calcària, roques granítiques, quarsita i gres. Cap a la part superior disminueixen els còdols calcaris i augmenten els de pissarra i quars. La disposició sedimentària és en forma de canals, amb el contacte inferior erosiu i ondulat, i el pla superior pla, paral·lel i net. La direcció de l'aportació és N-S en sentit nord.

Les planes i valls que trobem arran de la Depressió Prelitoral es troben vertebrades per rius i rieres que fan d'aquestes terres zones fèrtils biològicament. Per tant, és fàcil comprendre perquè el poblament prehistòric d'aquesta zona es va concentrar a les valls i planes, ja que eren les úniques aptes per a una població estable del neolític fins al Bronze Final, que necessitava camps per al conreu i pastures per als ramats.

Aquestes regions foren àmpliament transitades en temps històrics, concretament durant l'època romana –Via Augusta i les seves desviacions cap a *Barcino*–, i a partir de l'edat mitjana, amb les vies ramaderes. Aquest Pla Prelitoral jugarà doncs un paper de primer ordre en aquest capítol de comunicacions, relegant-se a un segon nivell el Pla de Marina, poc apte per al trànsit degut a la seva relativa estretesa i la insalubritat de les seves terres.

Al sud ens trobem la Serralada Litoral que, geològicament, està formada de forma majoritària per granodiorites. Els minerals essencials que formen aquesta roca plutònica són: plagiòclasi, quars, biotita i ortosa. Es troba creuada per alguns dics de pòfir de diferent composició. Tenim els filons de roques de composició sienítica a monzodiorítica que formen cossos de geometria globular o dics d'escassa continuïtat lateral, també pòfirs àcids principalment

monzogranítics i quarsdiorítics i en menor abundància granítics, sienogranítics, granodiorítics i diorítics, amb orientació principalment NE-SW.

Seguint el riu Congost, i el que esdevindrà en la seva època la via romana des de Semproniana (potser l'actual Granollers) fins a Ausa (Vic) cap al nord, entrem en una heterogeneïtat de components litogeològics a les dues bandes del riu Congost. A la banda est del riu tenim calcoesquistes i calcàries argiloses grises i groguenques, així com granits porfírics. Més cap a l'est, i formant la falda oest del massís del Montseny, tenim dos grans formacions de cornubianites, pissarres i pissarres satinades amb intercalacions de bancs poc potents de quarsita i roques carbonatades. Constitueix el tram superior de la sèrie metasedimentària de les Guillerries, que aflora també en l'últim tram del riu Besòs.

A la banda oest del riu Congost ens trobem amb els Cingles de Bertí i una litologia més homogènia. A la vora d'aquest accident físic i al costat del riu Congost ens trobem amb una sèrie alternant de gresos silícis de gra fi i argiles vermelles amb intercalacions de nivells de conglomerats i un contingut important en miques. En la mateixa línia ens trobem amb una sèrie litològica de dolomies de gra fi seguides de bancs de calcàries dolomítiques ben estratificades, amb fucoides i, esporàdicament, nòduls de sílex (Triàsic mitjà-superior). A sobre dels Cingles de Bertí i cap a l'oest trobem una gran extensió de margues blaves fossilíferes amb limotites vermelles. Aquestes margues tenen un aspecte característic i són més sorrenques cap a l'est. Dins aquesta unitat cartogràfica s'intercalen nivells de gresos amb ciment esporític, calcàries bioclàstiques, margues grises i, ocasionalment, conglomerats a la base.

Hidrogràficament, la comarca del Vallès Oriental està ben beneficiada amb diverses rieres com la del Tenes, Cànoves, Caldes o Mogent que seran afluents de rius una mica més grans com el Congost i el Besòs. Aquestes rieres i rius seran els camins i vies de pas que travessaran les serralades i línies de muntanya, com a exemple el Besòs i la Tordera per a la Serralada Prelitoral.

El clima d'aquesta àrea es mou entre el de tipus mediterrani litoral i el mediterrani de muntanya mitjana, dins la zona del Montseny. Els hiverns acostumen a ser suaus, no gaire freds i una mica humits, amb els estius calorosos i secs.

Pel que fa a la flora de la comarca del Vallès Oriental, la trobem representada en el següent esquema de la distribució de la superfície arbrada comarcal ocupada per les diferents espècies (figura 2). La superfície corresponent a cada espècie s'ha determinat a partir del nombre d'estacions on l'espècie és dominant. A la dreta trobem el nombre de peus (en milers) de les diferents espècies. Les existències s'han determinat a partir de totes les estacions on és present l'espècie.

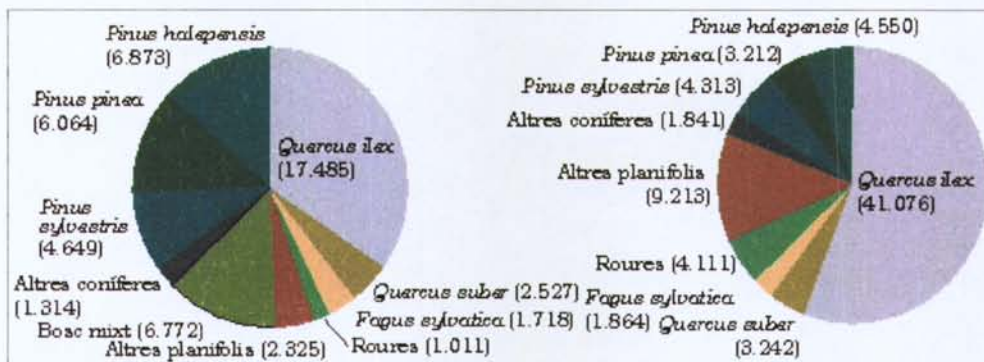

Fig. 3: Flora arbòria del Vallès Oriental. (S.I.G. del departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya)

A destacar que en superfície arbrada, el Pinus halepensis i el Pinus pinea són força representats, mentre que en el nombre de peus és el Quercus ilex (alzina) el que es troba sobrerrepresentat, deixant a la resta en menys de la meitat i força igualats respectivament.

Pel que respecta al jaciment de Can Terrers es localitza al sud del nucli urbà de la població, en una terrassa fluvial situada a la riba esquerra del riu Congost, llindant amb el Torrent de Malhivern o Riera de Samalús.

El jaciment rep el nom de Can Terrers per la proximitat de la masia homònima, situada a l'oest de les restes romanes. L'existència d'aquest mas i de l'ermita d'origen romànic de Santa Maria del Camí són un indicatiu de la ubicació privilegiada de la vil·la, a la mateixa entrada del Congost, controlant un pas natural utilitzat des de la prehistòria per comunicar la plana del Vallès amb la d'Osona.

L'accés al jaciment s'efectua per la carretera N-152 de Granollers a La Garriga. Passat el punt quilomètric 36, la carretera travessa el torrent esmentat, el qual és paral·lel al camí veïnal anomenat també de Malhivern. Aquest camí dona accés directe a la part visitable del jaciment.

Síntesi històrica i antecedents arqueològics

Síntesi històrica

L'orografia vallesana ha ocasionat que, des de la prehistòria, aquesta plana fos utilitzada com a via de pas paral·lela al litoral i de comunicació entre l'interior i la costa. Per aquest motiu s'hi traçaren el pas de la *Via Augusta* i altres vies principals (tot seguint rutes usades ja anteriorment pels pobles autòctons), i també fou una de les zones més ràpidament romanitzades de la península.

Els primers establiments romans del Vallès daten de finals del segle II aC tot i que la majoria es situen cronològicament al segle I aC. Es concentren en tres àrees principals: la vall del Mogent, la vall del Tenes i la vall del Congost, zones al·luvials extremadament aptes per l'agricultura.

Actualment, mercès als treballs realitzats a la zona en els darrers cinquanta anys, es pot dir que el procés de romanització fou molt intens des d'època republicana. Del segle II aC destaquen vil·les de fundació itàlica com can Martí, a Samalús o can Santa Digna i la Bòbila Ramoneda a les Franqueses del Vallès. Del segle I aC a més de la pròpia vil·la de Can Terrers, destaquen les vil·les de can Berengueret a Samalús o can Bertran a les Franqueses. Durant l'època imperial el nombre de jaciments s'incrementa considerablement, amb la creació de nombroses *villae* i *vicus* de nova planta com Santa Maria de Llerona a les Franqueses del Vallès, el Pedró i ca n'Illa a la Garriga o can Llivants a Samalús. El nombre de vil·les documentades en època baix – imperial és inferior, fet que podria indicar un retrocés del poblament.

L'ocupació romana del municipi de La Garriga s'articula a l'entorn de la via romana que travessa la vall del Congost. L'elaboració de l'inventari del patrimoni arqueològic del municipi va permetre documentar un total de 35 jaciments romans. Aquests tendeixen a ocupar les zones planeres i les cotes baixes, llindant amb la via esmentada. En època republicana el poblament es concentra prioritàriament a la zona septentrional del municipi, mentre que

durant el període imperial tendí a créixer vers la zona central i meridional. Els jaciments de l'extrem nord es van anar abandonant progressivament durant l'alt imperi, mentre els del sud, degut a la seva situació en una zona més idònia per l'explotació agropecuària, perduraren al llarg del període baix – imperial.

La vil·la de Can Terrers, amés de ser l'única excavada modernament, és una de les que presenta una pervivència cronològica més àmplia. Els materials més tardans que ha proporcionat la vil·la s'adscriuen als segles IV i V dC Això no obstant, diversos autors han destacat la possibilitat d'una ocupació visigòtica que enllaçaria amb el període alt – medieval documentat a través de l'ermita romànica de Santa Maria del Camí. (J. Maurí 1949)

Antecedents arqueològics

La vil·la romana de Can Terrers ha estat objecte d'interès tant per estudiosos i arqueòlegs com per afeccionats a la història, ja que es té constància de troballes arqueològiques ja des del segle XIX. D'aquestes, les primeres foren unes sepultures humanes situades pels volts de la masia homònima i de la capella de Santa Maria, les quals tot i que seria probable que fossin medievals, degut a la proximitat de la via romana del Congost i de la vil·la, podrien ser d'època romana, ja que sovint les necròpolis romanes es relacionen amb les vies de comunicació.

A finals del XIX ja apareixen les primeres mencions escrites referents pròpiament al jaciment, el qual encara conservava en aquells moments nombroses estructures romanes de caràcter monumental mig amagades sota el bosc d'alzines centenàries de la Xambonera, tot descrivint la vil·la com un gran edifici format per nombroses cambres i departaments, alguns dels quals conservaven fins i tot part de la coberta, i destacant algunes troballes puntuals, com un mosaic força trencat i amb la decoració perduda o dues peces constructives de marbre blanc (un fragment de cornisa i un de columna) que aparegueren cap el 1870 en fer unes obres a la finca. La família Rosselló,

propietària de la finca, conservava aquestes peces a l'interior de la capella de Santa Maria del Camí, i el mateix senyor Rosselló sembla que cap el 1878 realitzà una de les primeres excavacions de què es té constància, descobrint un dipòsit hidràulic que es va relacionar amb una instal·lació termal o amb una vil·la romana opulenta.

També es té constància de la realització d'algunes excavacions pel canonge de Vic Jaume Colell, en data indeterminada, tal com informa el garriguenc J. Maurí (J. Maurí, 1949), i de les quals segurament provenen un fragment escultòric en marbre blanc, unes pintures del III estil pompeïà i un fragment de mosaic d'*opus tessellatum* policrom, dipositats al Museu Episcopal de Vic.

A començaments de segle XX, al bosc de can Terrers es van realitzar les festes de l'aplec de la Mare de Déu del Camí, conegut també com la festa del bosc. De les restes tan sols sembla que fou aprofitat un forn com a urinari, situat en el marge del camí de Malhivern, segons comenta l'antic masover J. Rocasalbes, qui també recorda que la concentració més important de murs es trobava a l'est de l'edifici dels banys, i al límit oriental destacava un mur fins ara desaparegut, que anava alineat amb l'aqüeducte que encara travessa el torrent de Malhivern, i que podria ser un indicatiu del seu origen romà. Així mateix també va localitzar, en ajardinar els voltants de la capella, dues tombes que van tornar a ser tapades per ordre dels propietaris de la finca.

Cap els anys 40 del segle XX el bosc de la Xambonera fou talat per dedicar la zona al conreu de cereals i avellaners. Per tal de facilitar el conreu, es van haver d'enderrocar bona part de les estructures de la vil·la que encara es conservaven dempeus. Els anivellaments de terra comportaren fins i tot, la destrucció d'algunes estructures soterrades, com succeí a la zona immediatament a l'est de l'edifici dels banys (que encara no s'havien descobert), on segons destaca Jaume Cors (antic masover de can Terrers), en rebaixar el terreny per aplanar-lo, es van descobrir i destruir tres paviments romans d'*opus testaceum*, els quals es trobaven arrenclerats en direcció nord –

sud i als quals s'associava una gerra de ceràmica que va passar a mans de la família Rosselló, propietària de la finca. Dits paviments segurament formaven part de l'àrea de treball de la vil·la, però per desgràcia no foren documentats gràficament.

Així mateix, la família Rosselló també excavà al marge del camí de Malhivern, descobrint unes estances pavimentades amb *opus testaceum* també, i de les quals tan sols en queda el perfil de diversos paviments sobreposats, que foren documentats per l'historiador local J. Maurí i Serra al final dels anys 40 (J. Maurí, 1949).

Entre els anys 1943 i 1947, en llaurar els camps, en J. Rocasalbes, amb les relles de l'arada, trobà una tomba, tot arrencant l'esquelet d'un adult, sense poder constatar el tipus de sepultura, sense poder descartar que es tractés d'un abocament o d'una deposició secundària. No es té constància de cap material associat, tan sols l'aparició d'un medalló que sembla que representava la cara de Colom a l'anvers i tres caravel·les al revers, amb una inscripció que el mateix J. Rocasalbes situà entre els anys 1700 i 1800, del qual se'n desconeix la ubicació actual.

Durant la dècada dels anys 40, l'historiador garriguenc, J. Maurí realitzà la primera prospecció exhaustiva del jaciment, que fou publicada l'any 1949 al primer volum de la Història de la Garriga. J. Maurí observà l'existència de diferents edificacions adscrites a diferents èpoques, destacant un dipòsit recobert amb estucs, algunes parets i paviments romans i un mur amb contraforts associat a una estructura absidal que va relacionar amb la desapareguda església i monestir de Xixilo (J. Maurí, 1949). Fruit d'aquestes prospeccions, a la Fundació Maurí de La Garriga es conserven diversos fragments ceràmics i escultòrics romans que recollí de la superfície del jaciment, entre els quals destaca un bust d'alabastre força trencat i erosionat:

L'any 1961, J. Hernandez, amb un grup de col·laboradors de la Garriga, endegà una campanya d'excavacions arqueològiques destinada a excavar l'estructura absidal, constatant que no es tractava d'una església sinó que formava part de l'edifici dels banys privats d'una vil·la romana (*balnae*), identificant-se dues estances idèntiques com les sales calentes dels banys, el *caldarium* i el *sudatorium*, tot localitzant i recuperant els elements del sistema de calefacció subterrània dels banys (*hypocaustum*), d'una banda les columnetes (*pilae*) trobades *in situ* que sostenien el paviment sobreelevat afavorint la circulació de l'aire calent per sota del paviment esmentat que es trobava ja ensorrat i fragmentat, i per l'altra, les teules amb apèndix (*tegulae mamatae*) i de tubs ceràmics (*tubuli*) que havien folrat les parets de la sala formant un espai buit vertical per on també circulava l'aire calent. Per evitar l'erosió de les restes, es van tornar a tapar un cop excavades.

L'any 1971 l'excavació dels banys es va reemprendre, però aquest cop en J. Hernandez sol·licita a en M. Tarradell la col·laboració del Departament d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona, per tal d'introduir una metodologia arqueològica a les excavacions de Can Terrers. Just l'any següent 1972, en què s'havia d'iniciar aquesta col·laboració amb un equip d'estudiants d'arqueologia, els terrenys van ser venuts a un altre propietari, requerint-se amb caràcter d'urgència la intervenció de l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona, iniciant-se les excavacions el mateix mes de juny, però dirigides per dos afeccionats vinculats al Museu Arqueològic, R. Pascual (membre de l'Institut) i J. Estrada (membre del Museu de Granollers).

Tot i que els terrenys van continuar sent zona de conreu, els resultats de la campanya i la bona predisposició dels nous propietaris, els senyors Camp, van afavorir la continuació de les excavacions fins el 1977 en règim de camp de treball obert els caps de setmana. Aquests quasi sis anys d'excavació es van centrar prioritàriament a l'edifici dels banys, que va ser descobert i interpretat en la seva totalitat, permetent oferir mitjançant els materials recuperats, una cronologia àmplia del jaciment, per primera vegada, que abastaria des del

segle I aC fins el IV dC (J. Barberà i R. Pascual, 1973; R. Pascual, 1976 i 1977).

Les excavacions sistemàtiques es van interrompre fins 1983, quan l'Àrea d'Arqueologia del Museu de Granollers, sota la iniciativa del Servei d'Arqueologia de la Generalitat, endegà una campanya de prospecció exhaustiva del jaciment, amb l'objectiu de delimitar l'extensió de la vil·la, precisar la seva cronologia i fer la planimetria de l'edifici dels banys. La intervenció dirigida per J. Pardo i A. Bacaria va permetre determinar una superfície mínima de 3500m² construïts, sense considerar el límit occidental de l'assentament. La dispersió de materials i estructures indicà l'existència de dos períodes d'ocupació destacats: la fundació de la vil·la a mitjan del segle I aC i una segona etapa de reconversió i ampliació datada a finals del segle III dC (J. Pardo 1984, A. Pàmies i J. Pardo 1987).

Fins l'any 1989 els treballs van tornar a restar aturats, quan l'Ajuntament de La Garriga sol·licità la supervisió arqueològica d'unes obres de la Companyia Telefònica a la terrassa inferior del jaciment, que afectaven una zona inèdita fins llavors, no contemplada en la prospecció de 1983. La intervenció realitzada per M. Tenas permeté documentar estructures datades entre el segle I aC i el II dC, ampliant considerablement la superfície coneguda de la vil·la (J. Orri i M. Tenas 1990).

El 1993, l'equip format per M. Tenas, Ll. Vila i S. Garriga, en col·laboració amb la regidoria de cultura de l'Ajuntament de La Garriga, endegà el Projecte Arqueològic de Can Terrers, el qual contemplava per primer cop les necessitats globals del jaciment, considerant la investigació, la protecció i la difusió.

Fruit d'aquest projecte, entre 1993 i 1996 es van realitzar diverses campanyes de restauració, centrades en la neteja del jaciment i en la restauració de l'edifici dels banys i del mur de contraforts. Gràcies a aquestes intervencions es va

poder documentar l'estratigrafia original d'algunes de les estructures que no havien estat totalment excavades durant els anys 70, com és el cas dels fonaments del *praefurnium*, que permeté determinar el moment fundacional de l'edifici dels banys. Així, des de 1993 ençà, s'han dut a terme diverses campanyes de restauració (1993, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001 i 2004) destinades a recuperar les estructures excavades del jaciment (edifici dels banys, edifici de contraforts i estructures annexes).

L'any 1995 es va dur a terme una campanya de prospecció exhaustiva per delimitar l'extensió global del jaciment, determinar la zona de protecció i facilitar els tràmits de la declaració del jaciment com a Bé Cultural d'interès Nacional (BCIN). Per tal d'assolir una major eficàcia i precisió, es van combinar tres tipus de prospecció: geofísica, arqueològica (rases de prospecció mecànica) i superficial intensiva. La prospecció geofísica va ser realitzada per l'enginyer Josep Orbons, de la fundació holandesa RAAP (Regionaal Archeologisch Archiverings Project), en una superfície de 1,79 hectàrees, en col·laboració amb ESTRAT, que també va realitzar les altres dues prospeccions, abastant una àrea de 3.520m². Les zones de prospecció arqueològica superficial i de prospecció mecànica afectaren, bàsicament, les àrees limítrofes del jaciment. No es va prospectar el sector central, perquè ja se'n tenien alguns resultats positius obtinguts en la campanya de 1983 (J.Pardo, 1984; A.Pàmies i J.Pardo, 1987) i l'objectiu prioritari de la intervenció era l'establiment dels límits externs de la vil·la.

Cal destacar que la combinació dels tres sistemes de prospecció permeté ampliar, de forma considerable, la superfície de la vil·la, que l'any 1983 havia estat establerta en 3.500 m². Els resultats de la prospecció geofísica de 1995, contrastats amb la prospecció arqueològica, determinen una extensió de 5.600 m² de superfície construïda. D'altra banda, també ha estat possible efectuar una aproximació a l'entorn immediat de la vil·la (possibles zones de conreu, camins, aqüeducte, etc.), de manera que la superfície total del jaciment ha quedat establerta en 13.300 m².

Així mateix, es va procedir a recopilar les notícies, escrites i orals, que donaven testimoni del descobriment de la vil·la i de les diverses campanyes d'excavació que s'hi han dut a terme des de 1870, i es va iniciar l'inventari de les col·leccions arqueològiques inèdites que, procedents d'aquestes campanyes, es conserven en diversos museus i col·leccions particulars.

L'expedient per la declaració de la vil·la com a Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN) es va presentar al Departament de Cultura de la Generalitat l'any 1996. El dia 14 d'octubre de 1997 va aparèixer publicada en el DOGC/2495 la resolució de 30 de setembre de 1997 per la qual s'incoava l'expedient per la declaració com a bé cultural d'interès nacional, en la categoria de zona arqueològica. Cal destacar que la declaració també afecta les restes arqueològiques procedents de la vil·la que es conserven en diversos museus i col·leccions privades (Museu Episcopal de Vic, Museu de Granollers, Fundació Maurí, etc). El govern de la Generalitat va fer efectiva l'esmentada declaració el dia 3 d'abril de 2001 (DOGC núm.3.374, de 24 d'abril de 2001).

L'any 2002, degut a que el mur de contraforts presentava una taca d'humitat que hauria provocat la disgregació dels morters i fins i tot d'algunes pedres del parament, es va dur a terme una campanya d'excavació destinada a conèixer i solucionar el problema. Es va plantejar com hipòtesi que la causa d'aquesta taca podria ser l'existència d'estructures i sòls que hi facilitarien l'acumulació d'aigua i donarien lloc a la taca. Per tal de detectar la causa d'aquest problema, s'hi va obrir una cala de 5 x 6 m. durant els mesos d'octubre i novembre, exhaurint totalment els sediments arqueològics. Aquesta intervenció arqueològica va ser portada a terme per l'empresa d'arqueologia Estrat SCP, sota la direcció tècnica de R. González..

Els aspectes més destacats dels resultats obtinguts foren l'aparició d'una arcada (ja documentada parcialment l'any 1997) que posava en relació els àmbits 2 i 3. Dins l'àmbit 2 aparegué una estructura de combustió que reaprofitava part d'una estructura negativa anterior, la qual estava pavimentada amb tres grans lloses de

gres del Figaró, la funció de la qual encara resta desconeguda, degut a la gran dificultat que presenta la seva interpretació.

A l'any 2003, degut a la profunditat del sondeig efectuat a l'any 2002, i davant el perill d'esllavissament que presentaven els seus perfils, es va optar per excavar l'estrat superficial que envoltava el sondeig. D'aquesta manera es va aconseguir alleugerir de pes els perfils i es van poder documentar, a nivell de coronaments, tot una sèrie d'estructures relacionades amb les documentades a la campanya del 2002. Aquesta intervenció arqueològica va ser portada a terme per l'empresa d'arqueologia Estrats SL, sota la direcció tècnica de I. Salvadó.

La recerca

Les tasques de protecció legal i física del jaciment han aportat dades de gran interès pel coneixement de la dinàmica històrica de la vil·la, principalment pel que fa a la cronologia de l'edifici dels banys i de l'edifici de contraforts.

Edifici dels banys:

Com ja s'ha comentat, l'anomenat edifici dels banys de Can Terrers va ser excavat durant les diverses campanyes de la Diputació Provincial de Barcelona. De planta rectangular i 200 m² de superfície, aquest edifici constava, originàriament, de cinc sales: *apodyterium-frigidarium*, *tepidarium*, *caldarium*, *sudatorium* i *fornax*. L'accés s'efectuava des de la banda septentrional, a través d'unes escales de graons monolítics que duïen directament al vestidor.

Les diverses campanyes de restauració que s'hi han dut a terme des de 1993 ençà, han comportat la recuperació d'informacions estratigràfiques de gran interès per la datació de l'edifici. L'any 1993, durant la primera campanya de restauració del jaciment, les tasques de neteja de l'estança que allotjava el forn van posar al descobert una seqüència estratigràfica que abraçava tot el lapsus de funcionament dels banys. A la part inferior de la seqüència, va aparèixer un

canal de desguàs que, procedent del vestidor, travessava el forn en sentit est-oest. Encastat en l'obra del canal, es va documentar un bol de TS sud gàlica, forma Dragendorff 27, que va permetre confirmar i precisar la data de construcció de l'edifici, prèviament establerta per R. Pascual al segle I dC sobre la base de paral·lels de tipus constructiu (R. Pascual, 1977:209).

Immediatament al damunt d'aquest canal, es va documentar un nivell de terres cremades i de clapes de cendres, producte del funcionament de la calefacció subterrània que escalfava les sales calentes. Aquest nivell va ser datat en els segles III-IV dC a través d'un fragment de TS africana C. Al damunt de la capa de cendres, es va constatar un estrat de rebliment datat també als segles III-IV dC i efectuat amb l'objectiu d'anivellar el sòl per construir un mur de parament irregular. La construcció d'aquest mur és un exemple de les nombroses reformes que va experimentar l'edifici, bona part de les quals únicament són observables a través de l'anàlisi de les estructures arquitectòniques.

Una nova evidència d'aquestes reformes són les restes de pintura mural que aparegueren en un abocament documentat l'any 1995, durant les tasques de consolidació del paviment d'entrada al vestidor. Les pintures imitaven diferents tipus de marbre, com el pòfir o el *Giallo Antico* de Chemtou. Malauradament, aquest tema és propi de diversos estils pictòrics i presenta una gran diversitat cronològica, des del primer estil pompejà fins a l'època tardo-romana i fins a tot medieval. En aquest cas, el material arqueològic associat tampoc no va resultar prou definidor. Juntament a les restes de pintura, es van documentar diversos fragments ceràmics i ossis. En total es van comptabilitzar 27 fragments de ceràmica grollera, 12 de ceràmica comuna, 6 d'àmfora i 2 fragments informes de Terra sigil·lada (TS). Un d'aquests fragments corresponia a la producció hispànica i estava decorat amb línies segmentades i un motiu espiraliforme que podria correspondre a la forma Dragendorff 29 o 29/37, amb una cronologia establerta entre els anys 50/60 - 70 dC

Edifici de contraforts:

L'edifici de contraforts es troba situat immediatament al nord de l'edifici termal. Excavat de forma molt parcial, actualment només se'n coneixen els murs occidental i meridional, els quals, amb 36,5 m i 14,5 m de longitud conservada, conformarien una superfície mínima de 529 m². El mur occidental conserva una alçada considerable, de 3,35 m.

Tradicionalment, l'edifici havia estat associat amb una etapa d'ampliació de la vil·la, ja que presenta una orientació notablement diferent a l'edifici dels banys (A. Pàmies i J. Pardo, 1987). Alguns autors el relacionaren amb la làpida sepulcral de l'abadessa Xixilo, apareguda a la veïna capella de Santa Maria del Camí, i apuntaren la possibilitat que l'edifici en qüestió datés de l'època alt-medieval (J. Maurí, 1949).

Als anys 70, en el marc de les campanyes endegades per l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona, es van obrir diverses cales de sondeig a la zona superior de l'edifici i una trinxera perpendicular al mur occidental. Els autors responsables d'aquesta actuació destacaren que, si bé la fàbrica del mur es podia atribuir a l'època medieval, l'excavació únicament havia proporcionat materials de cronologia romana (J. Barberà i R. Pascual, 1973).

Des de 1995 ençà, l'edifici ha estat objecte de tres campanyes de restauració destinades a reforçar-ne els fonaments i a coronar les estructures més descohesionades. Els treballs s'han centrat, quasi exclusivament, en el mur occidental i en les estructures annexes. El mur esmentat presentava un estat de conservació molt deficient en alguns trams. Si bé a l'extrem meridional encara manté tota l'estructura de reforç a base de banquetes i de contraforts intercalats, aquest no era el cas de l'extrem nord, que apareixia totalment alterat per les remocions modernes. Les estructures de reforç es conservaven de forma molt residual i la base del mur, formada per còdols de grans dimensions col·locats directament sobre l'argila natural del terreny, estava molt debilitada.

Les tasques de neteja prèvies a la consolidació van permetre documentar el reompliment de la banqueta, i obtenir dades d'interès per la datació d'aquesta estructura. El reompliment estava format per material constructiu (fragments de *tegulae* i sorra), àmfores i alguns fragments ceràmics. Les àmfores constituïen el 84% del material datable. Concretament, es van documentar àmfores itàliques d'Apúlia o de Brindisi (forma Ostia LXVI), àmfores bètiques (possible forma Dressel 25) i àmfores tarraconenses (forma Pascual 1). També es va constatar un fragment de TS sud gàl·lica, de forma indeterminable, 19 fragments de ceràmica comuna romana i un de ceràmica a mà. La cronologia avançada per les àmfores s'estableix a l'entorn del darrer quart del segle I aC. La presència de la TS sud gàl·lica obliga, no obstant, a retardar la cronologia fins al primer quart del segle I dC.

Aquesta datació va quedar confirmada pels materials que es documentaren a la base de la banqueta. Es tracta, concretament, de dos fragments de Terra Sigil·lada Sud gàl·lica: un bol forma Dragendorff 33 i una copeta forma Dragendorff 27a. Així mateix, es constatà la presència d'un bol de parets fines forma Mayet XXXVII. L'estudi d'aquests materials permet avançar, a tall d'hipòtesi, una cronologia de fundació de l'edifici de contraforts que es podria remuntar al primer quart del segle I dC coincidint amb la construcció de l'edifici dels banys. Aquesta cronologia resulta força més antiga del que s'havia apuntat inicialment i caldrà confirmar-la amb futures excavacions al sector meridional de l'edifici, on les estructures es conserven en condicions més òptimes.

Pel que fa a l'abandonament de l'edifici, cal destacar l'existència d'un possible dipòsit o canalització de 88 cm d'amplada i 1,53 m de longitud màxima conservada que fou colmatat al final del segle II dC. Aquesta estructura se situa a la base del mur occidental i recolliria les aigües d'un desguàs obert al sector central del mateix mur. El material datable documentat en el nivell de colmatació correspon a un fragment de TS africana A (plat forma Hayes 6b) i un altre de ceràmica africana de cuina (cassola forma Hayes 197).

Hom considera, no obstant, que aquests materials daten la inutilització d'aquesta estructura i no l'abandonament de l'edifici, que, tal com demostren

els resultats de la prospecció arqueològica efectuats a la terrassa superior, gaudiria d'una pervivència força més perllongada.

Aquests resultats posen en evidència l'interès i el potencial d'aquest edifici, que constitueix una de les prioritats màximes en el projecte de recerca de Can Terrers.

Metodologia

En l'actual intervenció arqueològica s'han utilitzat els mètodes arqueològics tradicionals, basats en el registre de les dades a través del model de fitxa proposat per Harris-Carandini. Aquest model de fitxa permet el registre de forma sistemàtica de les unitats estratigràfiques (UE): positives o dipòsits; negatives, retalls o arrasaments; així com interestrats o superfícies d'utilització i de les seves agrupacions dins d'unitats d'activitat (UA).

Pel que fa al registre estratigràfic, en cada un dels sondejos, s'ha realitzat el dibuix de les seccions que s'han estimat necessàries. També s'han realitzat plantes acotades de tipus acumulatiu en cada un dels nivells d'ús i les UEs s'han enumerat correlativament a partir de 1200.

Tots els estrats i estructures s'han topografiat i documentat fotogràficament. El registre topogràfic de les restes s'ha dut a terme a partir de plantes de detall i seccions de la seqüència estratigràfica documentada a escala 1:20. La topografia general del jaciment ha estat realitzada mitjançant una estació total i el tractament de les dades ha estat processat amb el programa AutoCAD LT 2002. La digitalització del pedra a pedra dels murs s'ha realitzat amb el programa Corel Draw.12.

Desenvolupament dels treballs arqueològics

Durant els tres mesos de durada de la intervenció, s'acabà d'extreure la capa vegetal de la zona situada a l'est de l'anomenat sector edifici de contraforts (sondeig 1), a més d'efectuar 10 sondejos més, 7 situats dins el Sector Camp de conreu i els altres tres al Sector aqüeducte. En principi es van plantejar amb unes dimensions de 3x3m, tot i que puntualment es van ampliar per tal d'obtenir una major quantitat de dades sobre la funcionalitat de les estructures documentades i l'evolució estratigràfica i cronològica de la vil·la. Així mateix, al sondeig 8, degut a la falta de temps, tan sols es va arribar a extreure l'estrat superficial, tornant-lo a tapar, per poder dedicar els esforços a les zones ja començades i més complexes.

Les terres extretes es van anar acumulant, tot procurant destorbar el mínim possible les tasques arqueològiques i agrícoles. Un cop finalitzada l'excavació es va procedir al cobriment dels sondejos, protegint les estructures amb geotèxtil, per tal d'evitar, en la mesura del possible, la seva degradació.

Finalment, es va dur a terme la situació de tots els sondejos i l'acotació de les estructures mitjançant una estació total.

Excavació arqueològica

La ubicació dels 7 sondejos situats al Sector camp de conreu va venir donada utilitzant com a guia els resultats de les prospeccions efectuades l'any 1995. Es va decidir ubicar els sondejos allà on les concentracions semblaven indicar major resistivitat i a on s'intuïen alineacions que podrien tractar-se de murs o estructures soterrades.

Sondeig 1

Aquest sondeig, a diferència de la resta, no tenia unes dimensions reduïdes. En aquest cas es va decidir obrir en extensió tota la zona situada al nord-est del mur de contraforts i que ocupava tot l'espai entre aquest i el camp de conreu. L'objectiu d'aquest sondeig era obtenir noves dades suficients per tal de comprendre i interpretar millor tota aquesta zona, coneguda com Sector edifici de contraforts.

La metodologia utilitzada en aquesta zona va ser diferent de l'utilitzada a la resta de sondejors. En aquest cas es va extreure només l'estrat superficial, continuant d'aquesta manera les tasques iniciades a la zona durant la campanya de l'any 2003.

L'extracció de l'estrat superficial (UE 1000) va ser realitzat combinant mètodes manuals i mecànics, segons les necessitats. La potència d'aquest variava entre 40 i 70 cm, aproximadament, segons la zona.

Els resultats d'aquest sondeig han estat força interessants, ja que han permès posar en relació les restes documentades durant les intervencions dels anys 2002 i 2003 amb la resta d'estructures d'aquesta zona conegudes des de fa anys.

Un cop excavat l'estrat superficial es van posar al descobert tota una sèrie d'estructures positives i negatives força arrasades.

En primer lloc cal destacar la continuació, cap al sud, del mur UE 1371, ja documentat, en part, durant la campanya de l'any 2003. Aquesta estructura, de 55 cm d'amplada, era paral·lela al mur de contraforts en tota la seva llargada, i feia les funcions de façana est de l'edifici de contraforts. Estava construïda amb

pedres tipus còdols sense treballar, lligades amb argila i presentava alguna reforma o reparació (UE 1370).

Adossada al parament est del mur UE 1371, es va documentar una estructura (UE 1372) construïda amb pedres tipus còdols sense treballar, lligades amb morter de calç de tonalitat blanca i granulometria gran (graves). La seva amplada era d'uns 40 cm aproximadament i mantenia la mateixa alineació que la UE 1371 i que el mur de contraforts. La seva funció, ara per ara, ens és desconeguda, encara que podria tractar-se d'alguna mena de reforç del mur UE 1371 o el basament d'una banqueteta.

Al límit nord del sondeig es van documentar dos murs (UEs 1363 i 1364) que feien cantonada entre si. Aquests presentaven unes característiques edificies iguals a les del mur UE 1371, però les seves amplades eren majors, entre 80 i 85 cm. Tots dos, conjuntament amb el mur de contraforts i el mur UE 1386 formaven part d'un edifici de planta rectangular de dimensions més grans, que les actualment conservades, que s'extenia cap al nord i del que no tenim més dades, ja que en aquesta zona el jaciment es trobava arrasat completament. Aquest edifici, amb el de contraforts, conformaven una planta en forma de "L".

A la zona sud-est del sondeig (zona de pati) es van documentar una sèrie d'estructures negatives retallades en el substrat geològic. En concret, cal destacar tres estructures de planta circular (UEs 1374, 1375 i 1378) amb diàmetres compresos entre 70 i 140 cm, aproximadament. Probablement es tracta de sitges, encara que s'haurà d'esperar a la seva excavació per tal de confirmar aquesta hipòtesi.

Una altra estructura documentada en aquesta zona va ser la UE 1369. Es tractava d'una estructura negativa, excavada al substrat geològic, de planta rectangular que feia 190 x 160 cm aproximadament i tenia tres de les seves parets endurides al foc i una quarta (paret nord) construïda amb pedres lligades

amb morter de calç (UE 1366). Aquesta estructura era molt similar a la documentada a l'any 2002 per l'equip dirigit per R. González (Estrat GPC). En aquell cas es va documentar una estructura (UE 1033) de planta quadrangular de 2 m de costat, que conservava tres parets endurides al foc i una quarta completament arrasada per una construcció posterior. Presentava una profunditat conservada d'uns 2,70 m i el seu paviment estava format per 3 grans lloses de gres del Figaró. (R. González i P. Martínez, 2003)

A la zona sud del sondeig, es va documentar una claveguera que el creuava de est a oest. Aquesta canalització, ja va ser documentada parcialment en una intervenció efectuada a l'any 1997 per l'equip dirigit per M. Tenas i Ll. Vila (Estrat GPC). Aquesta (UE 1380) desguassava a la cara oest del mur de contraforts i semblava que procedia del Dipòsit 3, documentat al sondeig 11. En aquest sondeig 11, situat a l'est del sondeig 1, es va documentar part d'una canalització de característiques similars a la U. E. 1380, que tenia el seu inici al Dipòsit 3 i continuava en direcció oest. La UE 1380 conservava al seu costat oest part de la seva coberta (UE 1381) formada per grans pedres tipus còdols. Les parets de la canalització estaven construïdes amb pedres tipus còdols sense treballar de mida mitjana, lligades amb morter de calç.

Totes les estructures d'aquest sondeig es trobaven molt arrasades. Només es conservaven les estructures situades al subsòl, i per sota del nivell de circulació de l'època (fonamentacions de murs, canalitzacions i estructures negatives).

Sondeig 2

Aquesta cata es va situar a uns 6 m de distància cap al nord-est del camí que separa el Sector edifici de contraforts del Sector camp de conreu. en una zona que marcava una certa resistivitat concentrada. Les seves dimensions eren de 3 x 3 m.

La intenció d'aquest sondeig era observar si es produïa algun tipus de connexió entre aquesta zona i la de l'edifici de contraforts.

Un cop extret l'estrat superficial (UE 1000), que en el cas de la zona del camp de conreu incloïa la capa vegetal i les terres inferiors remogudes per l'arada, apareixia el substrat geològic (UE 1233), també afectat parcialment per les tasques agrícoles.

En el substrat geològic del sondeig 2, UE 1233, es pogué identificar una petita estructura negativa de planta circular de funció indeterminada (UE 1234), de 30 cm de diàmetre. Aquesta estructura estava colmatada per l'estrat UE 1235, compost quasi totalment per còdols de petites dimensions i terra de color groc fosc, una mica més fosca que el geològic. La seva potència era d'uns escassos 5 cm, segurament degut a l'erosió produïda per les tasques agrícoles.

Aquest sondeig, degut a l'escassetat de sediment arqueològic conservat, es pot considerar pràcticament estèril, tot i que no vol dir que no hi haguessin existit estructures prèvies, que amb les tasques de condicionament de la zona pel conreu haurien desaparegut quasi totalment.

Sondeig 3

Aquest sondeig es va situar a uns 15 m de distància de l'anterior, a tocar de la zona de bosc, a prop de les columnes que marquen l'antic accés al camp de conreu. En aquesta zona es marcava a la prospecció geofísica una gran taca de resistivitat, que es va voler determinar de què es tractava. Les seves dimensions eren de 3 x 3 m.

La UE 1000, com a tota la zona del camp de conreu, tenia uns 40 cm de potència aproximadament. En aquest cas, a sota es va documentar un estrat

de llims de color marró clar amb presència d'algun carbonat molt compactat (UE 1238), segurament per tractar-se d'una formació de sedimentació lenta (una depressió amb aigua o un clot que es va anar reomplint amb el temps). Tot i la seva potència, va resultar un estrat força estèril, només es van recuperar petits fragments de material constructiu i ceràmic, entre ells algun fragment del segle XVII. Durant l'extracció d'aquest estrat, es pogué observar la presència continuada d'arrels, segurament procedents dels arbres del costat, que havien estovat el sediment en algunes zones, però sense notar-se cap canvi significatiu en la seva composició.

Un cop excavada la UE 1238, es van documentar nivells d'època romana, encara afectats per l'acció destructiva de les arrels.

La primera UE de cronologia romana documentada va ser l'estructura UE 1247. Es tractava dels fonaments d'un mur que tenia una orientació est-oest. Aquests estaven bastits amb còdols de dimensions petites i mitjanes, amb presència d'algun fragment de *tegula*, tot lligat amb morter de calç de tonalitat blanca. Un cop excavats els estrats del seu voltant, es va poder observar que s'assentava sobre el substrat geològic i que s'adaptava perfectament al desnivell que aquest presentava. Conservava una alçada màxima de 60 cm en la zona de desnivell més pronunciat, i una mínima de 30 cm, a la cota de més alçada.

L'estrat UE 1245 també apareixia directament sota la UE 1238, i estava format per terra de color marró fosc molt tacada de calç, carbonets i restes de material constructiu, ocupant tota la superfície del sondeig a banda i banda del mur UE 1247. La ceràmica recuperada durant la seva excavació, ens va aportar dades sobre la cronologia del mur UE 1247. En concret, es van documentar 5 fragments de ceràmica africana de cuina i 1 fragment de TS. Sud Gàl·lica de la Graufesenque, que ens donen una cronologia aproximada per l'estrat, situada entre el segle I i II dC, tenint en compte que la rasa de fonamentació d'aquest mur (UE 1248) retallava l'estrat, ens dóna un *terminus post quem*, com a mínim del segle II dC, per a la seva construcció.

Aquesta rasa de fonamentació tenia pràcticament la mateixa amplada que el mur. En alguns punts era tan mínima que arribava a ser pràcticament encofrat natural i retallava tots els nivells arqueològics, el substrat geològic (UE 1264) inclòs.

L'estrat UE 1245 també estava retallat per la trinxera d'espoli UE 1251, del mur UE 1250, del qual tan sols es van poder documentar un parell de pedres de gran mida, a la cantonada est del sondeig. L'espoli del mur semblava haver-se limitat a seguir el traçat d'aquest, eliminant de pas qualsevol evidència de la possible rasa de fonamentació. Tan sols podem dir que segurament es tractava d'un mur d'una fase diferent a la que correspondria el mur UE 1247, per trobar-se a un altra cota i tenir una tècnica constructiva molt diferent.

La rasa UE 1251, per la seva banda, igual que devia fer el mur UE 1250, tenia una orientació nord-sud, en paral·lel al límit nord del sondeig. Mesurava 70 cm d'amplada i gairebé 2 m de longitud, amb 30 cm de profunditat màxima. Estava amortitzada per dos estrats, les UEs 1252 i 1253. La primera era un estrat de terra de color marró fosc compactat, amb petits fragments de material constructiu i d'*opus signinum*. Segurament es tracta de l'únic estrat format realment en el moment d'espoli del mur UE 1250, ja que cobria a la UE 1253, la qual podria tractar-se de les restes del reompliment de la seva rasa constructiva, ja que continuava per sota de les restes del mur UE 1250 que es conservaven a la cantonada est. L'esmentada UE 1253 es tractava d'un estrat de terra granulosa, força dur, però no compactat, de color marró fosc, amb taques de calç i presència de petits fragments d'*opus signinum* i material constructiu.

Un cop buidada la rasa d'espoli UE 1251, es va procedir a extreure el ja comentat estrat UE 1245, podent-se documentar així els estrats UEs 1258, 1264, i els retalls UEs 1259 i 1266, amb els seus respectius reompliments, les UEs 1260 i 1254, respectivament.

L'estrat UE 1258 es va localitzar a la banda sud-oest del sondeig, havent estat retallat per la construcció del mur UE 1247. Es tractava d'un estrat de terra de color grisós, poc dur, amb gran presència de restes de material constructiu trinxat (*calç*, *tegula* i *opus signinum*). Durant l'excavació de l'estrat es van recuperar restes ceràmiques datables, com a mínim, dins el segle I dC en concret, 9 fragments d'àmfora tarraconense, 1 fragment de comuna africana de cuina i 2 fragments de gobelet de parets fines.

A la cantonada sud del sondeig, entre el mur UE 1247 i el límit, apareixia gran quantitat de morter de calç, tot cobrint el retall UE 1261 i el seu farciment UE 1262. I, per l'altra banda del mur, més remenat per les arrels, cobria el retall UE 1259 i el seu reompliment UE 1260. A les zones on no cobria els retalls esmentats, s'assentava directament sobre el substrat geològic (UE 1264).

Un cop extrets els nivells UEs 1245 i 1258, com ja hem dit, es va documentar el negatiu d'una possible canalització (UE 1259), la qual seguia una orientació nord-est-sud-oest. Mesurava aproximadament 40 cm d'amplada, per 18 cm de profunditat, en els dos metres i mig que van ser localitzats al sondeig. Semblava tenir una molt lleugera pendent vers el sud i retallava els estrats UEs 1264, 1265, 1254 i 1263, i el retall UE 1266, no presentant cap tipus de revestiment i, amortitzada per l'estrat UE 1260.

Pel que fa al reompliment de la canalització, UE 1260, es tractava de terra de color ataronjat bastant flonja, amb presència de material ceràmic datable, com a mínim, dins la segona meitat del segle I dC. Cal destacar 2 fragments d'àmfora Tarraconense, 1 fragment de parets fines i 1 fragment de TS africana A.

Un cop excavada la canalització UE 1259, es procedí a excavar el negatiu de la cantonada sud-oest UE 1261, documentat sota l'estrat UE 1258 i, com ja s'ha comentat amb anterioritat, reomplert per l'estrat UE 1262. Es tractava d'un

forat, d'uns 30 cm de potència, del qual se'n desconeix la planta en la seva totalitat, degut a que, per una part, quedava tallat per la rasa de fonamentació (UE 1248) del mur UE 1247, i per l'altre, continuava per fora dels límits del sondeig, tot retallant les graves naturals (UE 1264). La seva funció, degut a l'escassa informació obtinguda, ens resulta totalment desconeguda. Estava colmatat per l'estrat UE 1262. Aquest estrat estava format per terra sorrenca i flonja de color marró clar, en part afectat per les arrels. Cal destacar que l'estrat UE 1262, es dels més antics del sondeig i del jaciment, podent-lo situar cronològicament entre finals del segle I aC i principis del segle I dC. En concret cal destacar 3 fragments d'àmfora Tarraconense i 1 fragment de vora de TS Itàlica S/C.

Pel que fa a la cantonada nord del sondeig, com ja s'ha dit amb anterioritat s'hi va localitzar el negatiu UE 1266, amortitzat per les UEs 1254 i 1263. Poca cosa es pot dir sobre la totalitat de la planta del negatiu UE 1266, degut a la parcialitat amb que va ser localitzat. Tanmateix, podem dir que es podria tractar simplement d'algun desnivell abrupte del terreny, que fou anivellat en època romana. Tendia a la forma circular, tot i que molt oberta, i tallava als dos substrats geològics documentats al sondeig 3, les UEs 1264 i 1265, assolint una profunditat màxima de 46 cm.

L'estrat UE 1254, estava compost per una terra flonja de color grisós, amb petites pedres i alguna de gran, però amb molt poc material ceràmic. Cobria a l'estrat UE 1263, segon reompliment del mateix negatiu UE 1266, el qual es tractava de blocs de pedra calcària, de gran i mig mida, barrejat amb restes de morter i terra de color marró clar amb taques de material constructiu que reomplia els espais que restaven entre les pedres. La cronologia d'aquests dos estrats cal situar-la, com a mínim, durant la meitat del segle II dC ja que es van documentar, entre d'altres, 1 fragment de TS sud gàl·lica S/C i 1 fragment de vora d'africana de cuina, forma Lamboglia 10, tenint aquesta ultima com a data d'aparició la meitat del segle II dC

El fet que la construcció de la canalització UE 1259 retallés als estrats UEs 1254 i 1263, fa que la seva datació i la de l'estrat que l'amortitza (UE 1260), al igual que de la resta d'estrats i estructures del sondeig, amb excepció de les UEs 1261 i 1262, sigui posterior a la meitat del segle II dC ja que tots son estrats o estructures, que per relacions físiques, son posteriors a les UEs 1254, 1263 i 1266.

Un cop excavat aquest darrer negatiu, a tot el sondeig van quedar vistos els substrats geològics UEs 1264 i 1265, els quals segurament o es tractaven de vetes o d'aportacions d'algun antic riu, ja que era molt difícil trobar algun tipus de límit entre un i altre. El substrat UE 1264 era graveta barrejada amb alguna clapa d'argila i degut a que la presència d'arrels l'havia contaminat, es va dur a terme un petit rebaix, per assegurar la seva esterilitat. En principi aquest substrat reposaria sobre l'altre geològic documentat, UE 1265, de margues de color taronjós, amb nòduls de calç, el qual tan sols va aparèixer al fons dels retalls UE 1259 i 1266, quedant cobert per la UE 1264 a la resta del sondeig.

Sondeig 4

Aquest sondeig es va situar al sud-oest del Sector camp de conreu, a uns 15 m de distància cap a l'est del camí de visita del jaciment. En un principi es va optar per fer-lo de 3 x 3 m, però degut a l'aparició de les restes que descriurem tot seguit, es va considerar la necessitat d'ampliar-lo, havent d'optar per ampliar-lo un metre i mig tan sols per la banda oest i un metre per les bandes nord i sud del traçat del sondeig original.

Es tracta d'un dels sondejors més complexos i interessants de la present campanya, degut a la gran quantitat de fases documentades, tot i que amb un estat de conservació força precari.

Com a tots els sondejors realitzats a la zona de conreu, la capa vegetal UE 1000, feia uns 40 cm de potència, degut a que aquesta és la fondària a la que treballa l'arada actual. A partir d'aquesta profunditat, aparegueren totes les estructures i estrats que tot seguit comentarem, estant els més superiors marcats encara pels treballs agrícoles.

Un cop extret l'estrat superficial, es van poder delimitar les UEs 1200, 1201, 1202, 1206, 1213, 1229, els negatius UE 1205 i 1230 i el mur UE 1204.

L'estrat UE 1200 es va localitzar a la cantonada oest del sondeig original, i en ampliar-se, es va poder observar que era tallat per les UEs negatives 1349, 1351 i 1340, perdent-se a l'altra banda del mur UE 1203. S'ha de dir, però que en ampliar el sondeig, es va tornar a numerar com a UE 1332, però es va poder comprovar que es tractava del mateix estrat. Aquest estava compost de terra força dura de color marró fosc, amb taques de calç, sense presència de pedres. Cobria parcialment el mur UE 1203, així com la seva cantonada amb el mur UE 1204 (i les seves respectives rases de fonamentació UEs 1219 i 1215), i totalment al mur UE 1210, i a l'estrat UE 1211.

A partir d'aquest moment, l'excavació del sondeig es va dividir en tres àmbits degut a la presència dels murs UEs 1203, 1204 i 1210. Els dos primers, com veurem, presenten característiques edificies idèntiques, essent edificats en una fase posterior a la del mur UE 1210. Mentre l'estratigrafia situada a ambdós costats del mur UE 1203 (àmbits 2 i 3) la podem interrelacionar, no passa el mateix amb la zona situada a l'est dels murs UEs 1204 i 1210 (àmbit 1), per aquest motiu, descriurem en primer lloc aquest àmbit, per tal d'agilitzar l'explicació, i continuarem posteriorment amb la dels altres dos àmbits, que també corresponen a la zona ampliada.

A l'àrea oriental del sondeig (àmbit 1), un cop extret l'estrat superficial UE 1000 i descoberts els murs UE 1204 i UE 1210, mercès a l'extracció de la UE 1200, van aparèixer un seguit d'estrats i negatius. En primer lloc, la major part de la zona estava ocupada per l'estrat UE 1201, mentre que a la banda nord aflorava el substrat geològic UE 1213, retallat pel negatiu UE 1205, que a l'hora era reomplert per l'estrat UE 1206. Així mateix, just al nord de l'esmentat negatiu, seguint el perfil nord del sondeig fins a la cantonada, es va documentar molt parcialment el negatiu UE 1230 amb el seu reompliment UE 1229, que retallava a l'estrat UE 1201.

La UE 1201 era un estrat de color vermellós força homogeni, amb presència de pedres petites, fragments de morter de calç i d'estucs, així com de materials constructius (*tegulae*, *imbrex* i maons). Segurament es tractaria d'un estrat d'anivellació, que s'adossava al mur UE 1204.

El petit negatiu circular, amb forma de cubeta, UE 1205, retallava directament el substrat geològic UE 1213, per la qual cosa la seva relació estratigràfica amb la resta del sondeig resulta, com a mínim, problemàtica. Així mateix, l'estrat de farciment UE 1206, de color marró clar i amb textura sorrenca, no va donar cap material ceràmic en els seus escassos 13 cm de potència. La seva funció ens resulta desconeguda, essent molt semblant a la cubeta UE 1234 del sondeig 2, tot i que potser ens està indicant la presència d'algun tipus d'estructura realitzada amb materials peribles o simplement d'un rebaix per col·locar un petit recipient per guardar l'aigua durant les tasques agrícoles.

Respecte al negatiu allargat denominat UE 1230, tan sols podem dir que va ser localitzat parcialment en fer el perfil nord del sondeig, en uns escassos 10 cm d'amplada màxima. Era reomplert per l'estrat UE 1229, compost per terra tova de color marró fosc, amb taques de morter de calç i nòduls de calç. Aquest estrat presentava força restes òssies molt fragmentades pertanyents a deixalles d'animals consumits.

Una vegada es van documentar els negatius UEs 1205 i 1230, es procedí a excavar la ja comentada UE 1201, la qual cobria el substrat geològic UE 1213 i un altre negatiu (UE 1223) que des de la meitat del perfil est del sondeig anava fins a prop del negatiu UE 1205, quedant retallat pel negatiu UE 1230. Aquest negatiu estava amortitzat per dos estrats. El primer d'ells, UE 1214, era un estrat de terra tova de color marró fosc amb taques ocres i amb moltes taques de calç i morter de calç, fragments d'*opus signinum* i restes de material constructiu (*tegulae*). Aquest, per la seva banda, cobria l'estrat UE 1222, compostat per terra de color marró clar amb taques de carbons, amb presència de calç i alguna pedra, que es trobava al fons del negatiu UE 1223. A més a més, l'estrat UE 1214 també amortitzava un forat de pal practicat a l'interior del retall UE 1223, en una zona on ja aflorava el geològic per sota de la UE 1214. El forat de pal UE 1224 tenia planta circular, d'uns 20 cm de diàmetre i uns 20 cm de profunditat, amb pedres i un fragment de *tegulae* als costats per tal de falcar el pal. Es trobava amortitzat per la UE 1225, un estrat de color marró claret, força tou, amb taques de carbonets i textura sorrenca.

La ceràmica recuperada, durant l'excavació de les UEs 1214 i 1222, ens dona una cronologia, com a mínim, de meitat del segle II dC per l'amortització de l'estructura negativa UE 1223. En concret, cal destacar 1 fragment de TS africana A S/C, 1 fragment d'àmfora africana i 4 fragments d'africana de cuina, entre els quals hi ha 1 fragment de vora de Lamboglia 10 que té una cronologia inicial del 150 dC

L'estructura negativa UE 1223, per les seves característiques i la presència d'un forat de pal al seu interior, probablement formaria part d'una estructura d'ús indeterminat relacionada amb les tasques de conreu. La potència màxima conservada en general era d'uns 10cm, fent pendent cap a la cantonada dels talls del sondeig. Un cop acabat d'excavar aquesta estructura amb el seu forat de pal, es va deixar aquest sector del sondeig a nivell geològic, UE 1213, el qual era de textura plàstica i molt vermell, molt semblant a l'argila però amb gravetes petites i mitjanes.

Abans de canviar d'àmbit cal recordar que, un cop extret l'estrat UE 1200, es van quedar al descobert tres murs (UEs 1203, 1204 i 1210), els quals no queden integrats dins de cap àmbit, ja que fan de delimitació entre ells. Els murs UEs 1203 i 1204 estaven bastits amb pedres mitjanes i petites sense treballar, del tipus còdols, lligades amb força morter de calç, fent cantonada entre ells. El mur UE 1203 seguia una orientació est-oest, mentre que el mur UE 1204 discorria en direcció nord-sud. Ambdós es tractaven de la fonamentació dels murs, ja que l'acabat de les seves cares era molt irregular i poc acurat. Els fonaments s'haurien construït aprofitant una sèrie de desnivells que presentava el terreny geològic en aquesta zona. Per tant es van bastir els murs retallant, el substrat geològic (UE 1213), i en forma d'esglaó i encaixant-los, a través de la tècnica de l'encofrat perdut, dins les rases de fonamentació (UE 1219 pel mur UE 1203 i UE 1215 pel mur UE 1204), quedant el seu parament intern vist. Per tal d'anivellar l'espai intern, comprés entre els dos murs (àmbit 2), i així poder pavimentar a sobre, es va procedir a l'abocament d'un estrat (U.E 1202).

Pel que fa a la rasa de fonamentació del mur UE 1203 (UE 1219), cal destacar el fet de que amb la seva construcció es van retallar tot una sèrie d'estrats i estructures, a més del substrat geològic (UE 1213): el mur UE 1210 i la seva rasa de fonamentació UE 1226; els negatius UEs 1340 i 1347, amb els seus respectius farciments UEs 1341 i 1348, i possiblement els retalls UEs 1349 i 1351, amb els seus reompliments (UEs 1350 i 1352) i l'estrat UE 1211.

El mur UE 1203, en el tram afectat pel sondeig, mesurava 2,98 m de longitud, amb uns 65 cm d'amplada i una alçada variable, degut a que en alguns trams l'arada havia arrencat alguns blocs de pedra. Per la seva banda, el mur UE 1204 era un xic més estret, assolint els 60 cm d'amplada al llarg dels seus 1,25 m intervinguts, conservant entre tres i quatre filades igual que el seu coetani (UE 1203).

Pel que respecta al mur UE 1210, com ja s'ha dit amb anterioritat, quedava tallat per la rasa de fonamentació del mur UE 1203 (UE 1219), just a la cantonada amb UE 1204, el qual semblava seguir en part la seva disposició i la direcció nord-sud. L'estructura murària UE 1210 estava construïda amb còdols de petit mida sense lligar, ja que la terra que hi havia entre ells sembla la mateixa que forma l'estrat UE 1211, així mateix també es documentava algun fragment de revestiment parietal reaprofitat i algun fragment de morter de calç. Es trobava encaixat dins un negatiu (UE 1226) practicat al substrat geològic (UE 1213) i tan sols es conservava una filada, que feia uns 54 cm d'amplada en el tram de 2 m de longitud documentat dins el sondeig.

A l'àmbit 3, un cop extret el nivell superficial UE 1000, es va poder delimitar l'estrat UE 1200, que cap al perfil oest es perdia, segurament pel fet d'estar afectat pels retalls UEs 1349 i/o 1351, però també podria ser que les tasques agrícoles l'haguessin barrejat parcialment amb els seus farciments superiors (UEs 1350 i 1352, respectivament). D'altra banda, just allà on es produïa un dels rebaixos del mur UE 1203 degut a l'afectació produïda per l'arada, es va documentar el retall UE 1340.

L'esmentat negatiu UE 1340 es localitzà des de la meitat aproximadament del mur UE 1203 fins al perfil del sondeig. Era de planta amb tendència circular i semblava quedar tallat pel mur UE 1203, mesurant entre 0,42 m d'amplada mínima per 0,56 m de màxima, i documentant-se en una longitud aproximada d'un metre. La seva fondària no fou excessiva (entre 5 i 10cm), retallant els estrats UEs 1200 i 1211 i al substrat geològic UE 1213. Aquest negatiu estava amortitzat per l'estrat UE 1341, compost per terra argilosa sense gravetes, de color marró fosc, tacada de carbonets. Degut a l'afectació de l'arada, en excavar aquest estrat es va poder observar com la força de l'estri agrícola havia arrencat part del parament del mur UE 1203, i deixà el seu morter barrejat amb part del farciment UE 1341, just marcant el lloc per on passà l'arada. La ceràmica recuperada, durant l'excavació d'aquesta UE, ens dona una cronologia, com a mínim, de meitat del segle II dC per a l'amortització de

l'estructura negativa UE 1340. En concret, cal destacar 2 fragments d'africana de cuina, entre els quals hi ha 1 fragment de vora de Lamboglia 10 que té una cronologia inicial del 150 dC.

Un cop excavat aquest negatiu, es procedí a l'excavació del negatiu UE 1351, situat a la cantonada entre el mur UE 1203 (el qual el talla) i el límit oest del sondeig. Cal tenir present que desconeixem part de la seva planta, però semblava tendir a ovalar-se. La seva profunditat era d'uns escassos 13cm de màxim, i afectava el retall UE 1349, amb els seus farciments UEs 1350 i 1354, i segurament al negatiu UE 1355 i al seu reompliment UE 1356 i al substrat geològic UE 1213.

L'estrat UE 1211 ocupava pràcticament tota la superfície de l'àmbit 3, era de terra de textura argilosa i color marró clar amb taques d'argila de color taronja, presència de carbons i pocs carbonats. Aquest estrat semblava el mateix tipus de terra que es trobava unint els còdols del mur UE 1210. Igual que l'estrat UE 1200, es trobava retallat pels negatius UEs 1340, 1349 i 1351, així com per la rasa de fonamentació (UE 1219) del mur UE 1203. Semblaria tractar-se d'un estrat d'anivellament corresponent al moment de construcció del mur de còdols UE 1210, al qual se li adossava. La seva excavació va proporcionar una gran quantitat de materials datables entre finals del segle I aC i principis del segle I dC això ens fa pensar que es tracti de les restes de la fase fundacional de la vil·la. Dins del material ceràmic recuperat cal destacar: 1 fragment de nansa d'àmfora bètica forma Haltern 70; 38 fragments d'àmfora Tarraconense, entre els quals destaquen: 1 pivot i 1 nansa de Pascual 1, 2 pivots, 1 vora i 1 nansa de Dressel 2/4 i 1 vora de Dressel 7/11; 1 vora de roig-pompeïa de forma Luni 2/4 i 1 fragment de TS itàlica S/C.

Un cop extret aquest estrat, quedà al descobert el substrat geològic UE 1213, finalitzant, per falta de temps, l'excavació d'aquest sector del sondeig 4, tot deixant delimitat les següents UEs: el negatiu UE 1349 amb els seus dos farciments (vistos per l'acció del retall UE 1351) i les UEs 1350 i 1354.

L'àmbit 2 era l'espai ubicat a l'interior de la cantonada formada pels murs UEs 1203 i 1204, situat a la cantonada sud-oest del sondeig.

Un cop extreta la UE 1200 que emmascarava el mur UE 1203, es va localitzar l'estrat UE 1202, compost per terra de color marró fosc amb restes de morter de calç, alguns carbons petits i força pedres tipus còdols, així com molta presència de restes de material constructiu (*tegulae, imbrex*). Sembla tractar-se, com s'ha comentat amb anterioritat, d'un estrat d'anivellació aportat durant la construcció dels murs UE 1203 i 1204, per tal d'acabar de soterrar els fonaments dels mateixos. Durant la seva excavació es van recuperar materials ceràmics que ens situen l'estrat, com a mínim, dins el segle III dC.

Aquest estrat d'aportacions es trobava anivellant el desnivell provocat per un arrasament horitzontal anterior (UE 1218), amb una forta pendent cap a l'oest. Aquest arrasament es va poder documentar a tot el sector, arrasant directament el substrat geològic (UE 1213), una sitja (UE 1216) amb la seva amortització (UE 1217) i a les estructures negatives UEs 1347 i 1349.

Pel que respecta a la sitja UE 1216, en part estava excavada en el substrat geològic i en part en el farciment UE 1348, afectant també al negatiu UE 1347. Era de planta circular, de 1,20 m de diàmetre màxim i una profunditat d'uns 30cm, construïda abans de l'arrasament UE 1218. Com hem dit estava amortitzada per l'estrat UE 1217, aquest estava compost per terra de textura plàstica de color marró fosc, amb taques grogues i taronges. L'excavació d'aquest estrat va proporcionar dades importants per tal de situar cronològicament el moment constructiu dels murs UEs 1203 i 1204. De tot el material ceràmic recuperat cal destacar 1 fragment de TS africana D que ens proporciona un *terminus post quem* de principis del segle IV dC per l'amortització de la sitja UE 1216. Això indirectament també ens dona un *terminus post quem* de principis del segle IV dC per a la construcció dels murs

UEs 1203 i 1204, ja que aquests, per seqüència estratigràfica, van ser bastits posteriorment a l'amortització de la sitja UE 1216.

Un cop documentada la sitja, es va excavar el farciment (UE 1354) del negatiu UE 1349. Aquest negatiu tan sols es va poder documentar parcialment, ja que sobrepassava el límit oest del sondeig, però la seva planta semblava tendir a la forma rectangular, localitzant-se a ambdues bandes del mur UE 1203, la construcció del qual no semblava afectar-lo. Tan sols es va poder localitzar un extrem dins l'àmbit 3 del sondeig. Sembla que es va realitzar en forma de tascó, rebaixant l'estrat UE 1348 i presentava dos reompliments. El més superior (UE 1350), era tallat, com ja hem comentat, pel negatiu UE 1351 a la banda nord, no localitzant-se a l'extrem sud segurament degut a l'arrasament UE 1218. Es tractava d'un estrat de terra tova de color marró fosc amb carbonets i taques de materials, molt similar a la UE 1348 (potser procedien del seu rebaix i posterior abocament). No fou excavat degut a la falta de temps, com ja s'ha comentat anteriorment, tot podent documentar les seves característiques mercès al tall produït per l'excavació del negatiu UE 1351.

El negatiu UE 1349, per sota de la UE 1350, presentava un altre farciment, que fou parcialment rebaixat a la banda meridional del sondeig. Es tractava de l'estrat UE 1354, de composició molt similar a la de l'estrat UE 1202, terra tova de color marró fosc (però un xic menys fosca que la UE 1202), amb restes de morter de calç i materials constructius, i sobretot també amb força pedres de mida mitjana de tipus còdols.

Un cop documentada la UE 1349, es va excavar el farciment (UE 1348) del negatiu UE 1347, del que només es va localitzar el límit oriental. Es tractava d'un gran rebaix, possiblement de planta circular, amb les parets bisellades, que passava per sota dels murs UEs 1203 i 1204. La seva construcció tallava parcialment el substrat geològic i a les UEs 1355 i 1356. Aquest rebaix UE 1347 i el seu farciment UE 1348, van ser alterats per la realització de la rasa UE 1349 i de la sitja UE 1216, així com per l'arrasament UE 1218.

El reompliment UE 1348 era compost per terra fosca marró-negrosa, tova, amb taques de calç, morter i ceràmica, amb pedres tipus còdols de mida mitjana. Es van diferenciar dues capes al seu si, la UE 1348a era la superior, amb major presència de pedres i més fosc, mentre que la UE 1348b, més fosca i sense pedres clavades. Era en aquesta segona capa on moria el retall UE 1349 i a partir de la qual s'observava el retall anterior UE 1355, farcit per la UE 1356, però degut a la falta de temps per poder continuar l'excavació del sondeig, es va haver de deixar sense excavar. L'excavació de les UE 1348 va proporcionar material ceràmic que ens proporciona un *terminus post quem* de principis del segle IV dC Cal destacar 1 fragment de TS africana D S/C i 4 fragments d'àmfora africana.

Tal com ja hem comentat amb anterioritat, un cop excavats els farciments UEs 1352 , 1354, 1348a, es va localitzar un altre negatiu (UE 1355) anterior amb les restes de l'estrat que el reomplia (UE 1356). La UE 1355 es tractava de l'estructura negativa més antiga localitzada, i per aquesta raó el seu estat de conservació era força precari, si a més tenim en compte que no es va poder dur a terme la seva excavació, les dades de què disposem resulten força escadusseres. Sembla seguir un traç rectilini, de fondària desconeguda, però que sembla rebaixar el substrat geològic (UE 1213) en forma de cubeta. És reomplert per l'estrat UE 1356, que pel tipus de terra argilosa de color taronja amb algunes taquetes de calç, podria tractar-se del mateix substrat geològic UE 1213 excavat i abocat a l'interior del forat. No es va obtenir materials que permetessin datar aquest últim negatiu localitzat, degut a no haver-se pogut excavar per falta de temps.

Sondeig 5

Aquest sondeig es va realitzar a uns 21 m de distància cap al sud-est respecte el sondeig 4, en una zona on la prospecció geofísica mostrava diverses alineacions que feien presumir la presència de murs.

Com a tot el Sector camp de conreu, l'estrat superficial tenia una potència aproximada de 40 cm. Per sota seu, es va documentar el mur UE 1207 que partia el sondeig per la meitat, en direcció nord-sud. A banda i banda del mur es van documentar tres estrats, les UEs 1208 i 1212, a l'oest i la UE 1209, a l'est. Posteriorment es va poder constatar que les UEs 1208 i 1209 es tractaven del mateix estrat. Aquest estava format per terra molt plàstica de color taronjós amb petits carbonets blancs, molt similar al substrat geològic. Molt probablement es tracti d'un estrat que havia estat, en les primeres fases de la vil·la, formant part dels camps de conreu d'aquesta. Per tant es tractaria de les argiles geològiques remenades per les tasques agrícoles efectuades durant l'època romana. Això explicaria el fet de que l'estrat (UEs 1208-1209) fos molt homogeni, molt semblant al substrat geològic i pràcticament estèril, però que tingues alguns petits fragments, molt rodats, de ceràmica romana. Situat a la cantonada sud-oest del sondeig es va documentar l'estrat UE 1212, que estava cobrint a la UE 1208. Aquest estrat es tractava d'una petita bossada de terra una mica diferent de la UE 1208, però que també formaria part de les terres de conreu romanes. Tots els fragments de ceràmica recuperats en aquests estrats ens donen una cronologia, com a mínim, compresa entre els segles I i II dC, Entre els quals destaquen 4 fragments d'àmfora Tarraconense, 2 fragment de comuna africana de cuina i 1 fragment de TS sud gàl·lica de la Graufesenque.

Degut a les característiques esmentades, es va excavar aquest estrat a banda i banda del mur UE 1207 però només la meitat del sondeig, revelant que cobria directament el substrat geològic UE 1221. Un cop demostrada l'esterilitat del

nivell i la inexistència de retalls anteriors, es decidí no excavar la resta de l'estrat localitzat al sondeig.

En una fase més tardana, aquestes terres de conreu van deixar de ser utilitzades com a tal i sembla que es va construir un edifici en aquesta zona de la vil·la. Restes d'aquest eren els fonaments del mur UE 1207. Tenia una orientació nord-sud i estava construït amb pedres tipus còdols, sense treballar i algun fragment de material constructiu, tot lligat amb morter de calç de bona qualitat, de color blanc i granulometria petita. Com s'ha comentat amb anterioritat, aquesta estructura en realitat es tractava dels fonaments d'un mur desaparegut, construïts dins una rasa de fonamentació (UE 1220), amb la tècnica de l'encofrat perdut, tot retallant els estrats UEs 1208-1209, 1212 i el substrat geològic UE 1221. La llargada documentada fou de 3 m, mentre que es va poder documentar una alçada de 0,45 m (s'ha de dir que continuava baixant encastat al substrat geològic), i una amplada de 0,50 m. A més a més, el mur UE 1207 presentava una reforma, al costat nord, formada bàsicament per *tegulae* planes i algunes pedres col·locades per anivellar el coronament del mur UE 1207. Aquests materials anaven lligats amb morter de calç blanc de granulometria mitjana i gran, formant un morter força diferent del que unia els materials del mur UE 1207. Cal esmentar que es van recollir mostres dels morters per realitzar anàlisis si s'escau.

Pel que respecta al substrat geològic UE 1221, al sondeig 5 es va poder observar que es tractava d'argiles de color vermell amb presència de graves.

Sondeig 6

El sondeig 6 es va ubicar a uns 15 m de distància cap a l'est respecte al sondeig 5. En principi aquest sondeig es va plantejar i realitzar de 3 x 3 m, però tot i que no hi van aparèixer estructures significatives, els materials recuperats eren molt nombrosos i donaven molta informació de caire cronològic. Per

aquest motiu, es decidí ampliar-lo un metre pel costat nord i un altre per gairebé tota la banda oest.

Per començar, es va extreure l'estrat superficial de 40 cm de potència UE 1000. Aquest cobria els estrats UEs 1228, 1231, 1232, 1237 i el negatiu UE 1256. Aquest tenia planta circular, tendent a ovalada i la seva construcció tallava els estrats UEs 1228, 1232 i 1231 i el substrat geològic UE 1236. Degut a que es va localitzar a la cantonada sud-oest de l'ampliació del sondeig, no es coneix la seva planta per complet, així com també ens són desconegudes les seves dimensions, malgrat tot, es pot dir que si bé es va assolir una profunditat d'uns 95 cm com a màxim, el negatiu era irregular, ja que la paret a la banda superior era força inclinada, assolint tan sols uns 30 cm de potència, fent a uns 30 cm un canvi bruscat i baixant gairebé en vertical fins assolir la profunditat esmentada, acabant amb forma de cubeta. Es tracta d'una estructura negativa d'ús indeterminat, amortitzada per dos estrats (UEs 1237 i 1255). L'estrat UE 1237 fou el primer localitzat, i reomplia la part superior de l'estructura negativa UE 1256. Aquest estrat era d'argila de color marró, amb carbons de mida mitjana. El reompliment UE 1255 era un estrat argilós de color marró amb carbons i restes de tovots molt trinxats i desfets, que es trobava força compactat.

El material arqueològic recuperat durant l'excavació dels estrats UEs 1237 i 1255, ens dona una cronologia de la segona meitat del segle II dC. Cal destacar els fragments d'àmfora africana i de comuna africana de cuina, entre els que destaquen 3 fragments de vora de Lamboglia 10 (150-220 dC).

La resta d'estrats del sondeig, simplement eren bossades que reomplien una depressió de l'estrat UE 1231. Aquest era un estrat argilós de color vermell molt compactat amb poques restes de fragments de material constructiu i algun carbonet, molt similar a l'estrat UE 1208-1209 del sondeig 5. El material ceràmic recuperat ens dona una cronologia de la meitat del segle II dC. Destaquen 9 fragments de comuna africana de cuina, entre els quals 1

fragment de vora d'Ostia III, 332, 1 fragment de vora d'Ostia III i 1 fragment de vora d'Ostia I, 261; 1 fragment de TS africana A S/C, 1 fragment de vora de TS hispànica forma Mezquiriz 19 o Dragendorff 33 i 1 fragment de vora de TS sud gal·lica.

L'estrat UE 1231 tenia una depressió a la seva part central, aquesta quedava anivellada pels estrats UEs 1228 i 1232. La bossada UE 1228, es tractava d'un estrat de color marró fosc amb moltes taques de morter de calç amb molta presència de material constructiu (*tegulae*) i de carbons. Cal destacar la gran quantitat de revestiments parietals amb restes de pintura vermella i la gran quantitat de material arqueològic recuperats.

L'estrat UE 1232 estava compost per terra de color marró, de textura argilosa, amb moltes taques de carbons, fragments de *tegulae* i abundants fragments de tovots de color vermell. A l'igual que l'estrat UE 1228, presentava força material arqueològic, algunes de les peces del qual es va poder remuntar, fins obtenir peces quasi senceres, amb peces provinents de la UE 1228. Tots aquests materials ens donen una datació de la segona meitat del segle II dC

Sota aquests estrats es va documentar el substrat geològic (UE 1236) a tota la superfície del sondeig. Era un estrat d'argiles vermelles amb graves, tacat a la part superior amb algun fragment de material i algun carbonet minúscul, per contacte amb els estrats superiors.

Sondeig 7

Aquest sondeig, de 2 x 3 m, fou el primer que es va dur a terme al Sector de l'aqüeducte, molt a prop del camí de Malhivern, per la banda est de l'aqüeducte, a la part superior de la riba dreta del torrent de Malhivern.

Aquí l'estrat superficial UE 1000 era una petita capa de terra bàsicament formada per les aportacions de les pluges i del vent, amb l'humus del bosc de Malhivern. Cobria el mur UE 1241 i els estrats UEs 1239 i 1240.

L'estrat UE 1239 era l'enderroc provinent del mur UE 1241, de pedres sense treballar i fragments de morter de calç de tonalitat blanca i terra solta de color marró fosc. S'adossava al mur UE 1241, formant un talús al seu costat. La UE 1239 cobria la rasa de fonamentació (UE 1243) del mur UE 1241 i el seu farciment (UE 1244).

A la zona situada més a l'est del sondeig, l'estrat UE 1239, estava cobert per la UE 1240. Aquest era un estrat tou de color groc amb moltes taques fosques, segurament produïdes per les arrels dels arbres. Es tracta d'una capa d'aportacions produïda un cop l'estructura ja portava molt temps en desús.

El mur UE 1241 tenia una orientació nord-sud, amb un traçat esbiaixat respecte a les fases més modernes de l'aqüeducte. Estava bastit amb pedres tipus còdols lligades amb morter de calç, fent filades regulars i feia 60 cm d'amplada per 14,60 m de llargada. Aquest mur podria tractar-se del traçat original de l'aqüeducte. Estava construït dins la rasa de fonamentació UE 1243, d'uns 10 cm d'amplada i uns altres 10 de fondària. Aquesta rasa fou excavada al geològic UE 1242 i estava reomplerta per l'estrat UE 1244. Aquest estrat estava compost per terra de color marró grogós molt semblant al substrat geològic UE 1242 (segurament prové de la seva excavació), amb moltes restes de morter de calç provinents de la construcció del mur UE 1241.

Cal destacar que l'excavació d'aquest sondeig no ens va proporcionar materials arqueològics que ens ajudessin a situar cronològicament la construcció del mur UE 1241.

Finalment, cal esmentar que el substrat geològic UE 1242, en aquesta zona de l'aqüeducte era format per argiles compactades de color groc.

Sondeig 8

Aquest sondeig es va plantejar a l'extrem sud de l'aqüeducte, entre aquest i el marge nord del camí de Malhivern i les seves dimensions van ser de 3 x 3 m.

Degut a les necessitats d'ampliació dels sondeigs del Sector camp de conreu, a aquest sondeig tan sols es va procedir a extreure l'estrat superficial UE 1000, que com en el cas del veí sondeig 7, es tractava d'una petita capa de terra, bàsicament formada per les aportacions de les pluges i del vent, amb l'humus del bosc de Malhivern.

Sondeig 9

Aquest sondeig es va situar al Sector camp de conreu, arran del camí adequat per la visita del jaciment. En aquesta zona la prospecció geofísica marcava una gran zona de resistivitat i es va optar per realitzar un sondeig de 4 x 4 m. Es van iniciar les tasques amb l'extracció dels 40 cm de potència de l'estrat superficial (UE 1000). Un cop finalitzada l'excavació, es van documentar les restes de diferents estructures negatives, excavades en el substrat geològic, i d'un mur (UE 1270) situat a la cantonada nord-est del sondeig.

Degut a que era el mateix tipus de substrat geològic que el del sondeig 4 (UE 1213), es va considerar com la mateixa UE, el qual era de textura plàstica i de color molt vermell, molt semblant a l'argila però barrejada amb gravetes petites i mitjanes.

Retallant aquest estrat es van documentar tot un seguit d'estructures negatives, el més antic documentat va ser la UE 1283. Es tractava d'un negatiu de planta rectangular (2,20 m x 0,70 m) amb els cantons arrodonits i una potència d'un metre, orientat en direcció est-oest. La seva secció presentava un desnivell tipus esglaó al seu interior. Aquest negatiu estava reomplert per l'estrat UE 1284, el qual era molt similar al substrat geològic però amb una presència molt

alta de graves, restes de carbonets i petits fragments de morter de calç. També s'hi van documentar petits fragments d'estucs amb pintures parietals vermelles, restes de fragments d'*opus signinum* i de material constructiu. L'excavació d'aquest estrat ens va donar material ceràmic adscrit cronològicament dins el segle I dC

Aquesta estructura negativa estava retallada per tres més de posteriors: UEs 1281, 1269 i 1267.

El següent retall realitzat en el temps i que tallava a l'anterior, era la UE 1281, de planta de tendència rectangular i també amb els costats arrodonits. Les seves mesures conegudes eren de 1,80 m x 0,70 m i amb una potència de 70 cm. Aquesta estructura no es pogué documentar en la seva totalitat, degut a que continuava fora els límits del sondeig cap a l'oest. Estava reomplert per l'estrat UE 1282, un nivell de terra de color marró clar molt dur i compacte, amb molta presència de carbonets de mida mitjana i petita, documentant-se també restes de morter de calç i algun fragment constructiu. El material arqueològic documentat ens dona un *terminus post quem*, com a mínim, del segle I dC, per l'amortització d'aquest estrat.

L'estructura negativa UE 1269 retallava a les dues estructures anteriors (UEs 1281 i 1283) i als seus respectius farciments (UEs 1282 i 1283). Es tractava d'una estructura de planta amb tendència circular que feia 2,00 m x 1,80 m i tenia uns 40 cm de potència. Estava amortitzat per la UE 1268, morfològicament molt similar al substrat geològic UE 1213, de color marró clar, amb una alta presència de graves i alguns nòduls de calç i carbonets. També hi apareixien residualment alguns fragments d'*opus signinum*. La seva excavació ens va proporcionar material arqueològic situat, com a mínim, a principis del segle II dC

Finalment, el negatiu UE 1267 retallava a les altres tres estructures, UEs 1283, 1281 i 1269 i als seus farciments, UEs 1284, 1282 i 1268 respectivament, a l'igual que al substrat geològic (UE 1213). Aquesta estructura no es pogué documentar en la seva totalitat, degut a que continuava fora els límits del

sondeig cap a l'oest, tot i així, semblava tenir una orientació en sentit est-oest i una planta trapezoïdal. Les seves mesures conegudes eren de 2,20 m x 0,40 m i tenia una potència de 60 cm. Estava reomplert per l'estrat UE 1257, compostat per terra de color marró fosc, una mica dura, amb força quantitat de trossets de morter de calç, de material constructiu i carbons. La seva excavació ens va proporcionar material ceràmic adscrit dins el segle II dC.

Per últim, cal recordar que a la cantonada nord-est del sondeig es va localitzar la part exterior d'una cantonada d'un mur (UE 1270). Aquest estava bastit amb pedres de tipus còdols lligades amb morter de calç, encaixat dins una rasa de fonamentació (UE 1271), amb la tècnica de l'encofrat natural. La localització d'aquesta estructura murària, sumat a les dades que teníem d'aquesta zona, proporcionades per la intervenció portada a terme per L. Vila i M. Tenas a l'any 1995, motivà l'ampliació d'aquest sondeig per la cantonada nord-est, rebent el nom de sondeig 11.

Sondeig 10

Aquest sondeig (5 m x 4 m) es va realitzar al sector aqüeducte, sota l'arc d'obra moderna que travessa el torrent de Malhivern, a la riba nord, arribant fins a la meitat del curs fluvial. Es va optar per excavar a les dues bandes del conjunt format per l'aqüeducte i l'arc d'obra adossat, tot intentant trobar els orígens de les diferents estructures mitjançant l'estudi dels sediments en què es fonamentaven.

Degut al trànsit constant del torrent per la mateixa conca, es van identificar diverses successions de moments de deposició lenta de materials llimosos i argilosos, i altres de més erosius i ràpids, amb presència de graves i de llits excavats en els sediments anteriors, estrets i fondos. En principi es van diferenciar cada rebliment i llit del torrent, però finalment es va optar per unificar-los en grans moments, degut al curt període de temps que estaven documentant, durant el qual no es produí cap canvi a l'evolució de les estructures de l'aqüeducte.

L'estrat superficial d'aquest sondeig (UE 1000) estava compost per una capa de vegetació en descomposició provinent del bosc de Malhivern, així com de la primera capa d'aportacions de sorres provinents de les pluges més recents. En el moment de la intervenció el torrent estava totalment sec, i el curs marcat en el sediment tan sols era d'un petit fil d'aigua.

Al llit del torrent, el mur de l'aqüeducte UE 1274, amb les seves successives reformes, no continuava, sinó que s'interrompia a les dues ribes, el que fa pensar que la canal de l'aigua superior, que unia les dues riberes, devia ser una estructura de fusta o metall aèria que superava l'obstacle a gran alçada. Amb el temps, degut a les erosions que patí l'aqüeducte, es construí per la banda sud, un arc d'obra més baix (UE 1275) per sobre del qual circulava l'aigua a través de la canal d'obra UE 1276.

El sondeig assolí una profunditat de dos metres, arribant al nivell UE 1321 en el qual es dugué a terme la rasa de fonamentació per construir l'arc d'obra UE 1275. No es continuà l'excavació per deixar els fonaments d'aquesta estructura al descobert, ja que es va poder constatar que la força erosiva del curs d'aigua havia rebaixat els nivells en els quals s'assentaven les estructures constructivament més antigues. La resta de sedimentació es tractava, com ja hem dit, de les aportacions successives del torrent, així com les erosions periòdiques. També s'ha de dir que es van localitzar diferents moments de caigudes de materials constructius de les diferents parts de l'aqüeducte, totes en aquests sediments del segle XIX.

El primer parament de l'aqüeducte era format per grans blocs de pedra ben treballats, la qual cosa feia pensar en una estructura d'època romana

El descarnament de la fonamentació de l'aqüeducte degué motivar la seva inclinació i l'aparició d'esquerdes, que van culminar amb el despreniment de part del parament UE 1319 (enderroc UE 1273), motivant la realització d'una gran reforma. Degut a que l'estructura en sí continuava resultant inestable, per estar els fonaments exposats a la força de la corrent, es van anar produint

successius despreniments que motivaren sengles reparacions. Així, la darrera reforma de l'antic aqüeducte es pot observar a la canal superior UE 1320, de la qual també es va localitzar durant l'excavació un fragment caigut al llit del torrent, al nivell anomenat UE 1277b. Aquest estrat estava format per aportacions de llims dipositats en èpoques d'estiatge del torrent, apareixent també a la banda nord de l'estructura pedres caigudes provinents segurament del parament del mur UE 1319, on s'assentava la canal UE 1320.

En algun moment indeterminat, per tal de protegir els fonaments de l'aqüeducte, es va realitzar la construcció del mur UE 1292, sobre el nivell UE 1293, una de les aportacions antigues del torrent. Es tracta simplement d'un mur de contenció del qual es conservaven un parell de filades amb prou feines. Era una construcció molt simple, bastida amb pedres de tamany mitjà col·locades sobre l'argila, lligades entre elles amb més argila i procurant fer filades, però sense gaire cura, fins assolir els 40 cm d'amplada. Estava orientat en diagonal respecte al mur de l'aqüeducte, arribant a adossar-se a la seva banqueteta UE 1316, i sobresortint cap al llit del torrent per protegir l'extrem de l'aqüeducte, tot fent de dic de contenció per evitar que les aigües s'enduguessin els sediments que havien estat abocats entre les dues estructures per protegir-lo (UE 1288). Degut a l'erosió i desús d'aquesta estructura, es va anar erosionant, conservant-se tant sols una filada i mitja d'alçada, al llarg dels 2 m de longitud documentats. No podem assegurar quan es va construir aquesta estructura de protecció, degut a que l'erosió fluvial destruï l'estratigrafia associada i fins i tot l'estructura mateixa, quedant segurament en desús i en ple procés d'erosió ja a començaments del segle XIX.

D'altra banda, cal destacar que la situació de la caiguda de l'enderroc UE 1273 generà la creació d'una torrentera lateral (UE 1279) per la banda sud de l'aqüeducte, que anà erosionant la fonamentació també per aquest costat.

Durant l'excavació del sondeig, es va poder observar com el parament UE 1319, s'assentava sobre el mur UE 1274, una construcció realitzada amb grans blocs de pedra lligats amb morter de calç, la qual podria atribuir-se a l'època

romana, tot i no tenir cap evidència més enllà del diferent tipus constructiu utilitzat, degut a l'erosió dels nivells en què es va excavar per encaixar-lo. Malgrat això també cal dir que degut a trobar-se a la base de l'aqüeducte, la diferència del tipus constructiu, més massís, i resistent, es podria deure tan sols a un engruiximent de l'estructura per tal de fer de tallamar contra la força variable del corrent fluvial. Aquest basament s'assentava sobre una petita banqueteta de fonamentació (UE 1316) formada per pedres de tamany mig i petit lligades amb morter de calç, tot formant el llit del que devia ser la rasa de fonamentació de l'aqüeducte, totalment desapareguda. A aquesta banqueteta se li va adossar posteriorment el dic de contenció UE 1292, del qual ja en parlem més endavant, quan els nivells de construcció d'aquesta estructura havien estat erosionats totalment.

En el segle XIX, l'estat de l'aqüeducte devia ser ja molt precari i la realització de més reparacions no devia ser viable, motiu pel qual es construí, adossat al parament oest de la construcció antiga, a recer de la força de l'aigua, un nou aqüeducte construït principalment amb maons. Aquest salvava el torrent amb un arc també d'obra (UE 1275), per sobre del qual es construí la canal d'obra UE 1276. Els fonaments d'aquesta nova estructura es van localitzar a un nivell inferior dels de l'aqüeducte antic, dins una altra de les aportacions del torrent (UE 1321). Aquests fonaments es tractaven d'un reforç de maons massissos, com tots els de l'obra, situat davant del pilar de l'arc, cobrint-lo amb una capa de morter de calç (UE 1322) per evitar l'erosió. Aquesta nova construcció ja no patí cap alteració important, acumulant-se dos metres de sediments fins al nivell actual de circulació, fruit de les aportacions del torrent en moments d'estiatge, localitzant-se erosions importants d'aquests en moments de fortes baixades, que tornaven a ser reblertes i erosionades cíclicament, en un període d'un segle aproximadament.

Part de la canal d'obra UE 1276, segurament un cop ja estava en desús, va cedir a la banda sud de l'arc, caient just a sota d'aquest, quedant colgats aquests maons per les successives aportacions del torrent i caient també a la torrentera lateral UE 1279, que com ja hem dit anteriorment, es va formar per la situació del gran bloc d'enderroc UE 1273. Aquest enderroc provenia del primer

despreniment de l'antic aqüeducte del qual s'ha pogut tenir constància mitjançant l'excavació. Es va documentar caigut a la banda sud de l'estructura, a la pendent de la riba, formant un embut per on es canalitzaven les aigües de les pluges, afectant a la sedimentació fins arribar al nivell UE 1277b.

Respecte a la sedimentació localitzada, poc en podem dir, tan sols que ens ha permès comprovar que el torrent de Malhivern, en èpoques passades presentava un volum i força considerables, tot i que estacional. Pràcticament tots els dos metres de potència excavats van ser dipositats amb posterioritat a la construcció de l'aqüeducte d'obra més modern (UE 1275). També es pot assegurar que, amb l'excepció de l'enderroc UE 1273, la resta de desprendiments localitzats es van produir un cop aquest arc ja estava construït.

L'excavació del sondeig no es va finalitzar, ja que no es va exhaurir la sedimentació fins el substrat geològic. Aquesta es va finalitzar al nivell UE 1321, un cop comprovat que es tractava d'una altra aportació de graves del riu, on es va efectuar el rebaix per construir l'obra més recent, que com ja hem dit, es trobava a un nivell inferior de la banqueta de fonamentació UE 1316 de l'estructura més antiga. Això ens va fer desistir de continuar l'excavació, ja que les possibilitats de poder documentar estrats o estructures que ens donessin alguna pista clara sobre les fases més antigues de l'aqüeducte, en aquesta zona, eren remotes.

Sondeig 11

Aquest es va situar dins el Sector camp de conreu, a la cantonada nord-est del sondeig 9, amb unes dimensions de 4 m x 5, 50 m aproximadament. Aquest sondeig ocupava uns 3,5 m de la part oest del sondeig efectuat per L. Vila i M. Tenas (Estrat SCP) a l'any 1995. En aquella intervenció es va obrir un sondeig de 6 m x 10 m. Un cop excavats els nivells superficials es va documentar una estructura de planta rectangular que presentava la mateixa orientació que l'edifici de contraforts. *"L'esmentada estructura amidava 9,40 m de longitud i 6*

m d'amplada, amb una superfície construïda de 56,40 m². Presentava una paret mitgera que la subdividia transversalment, definint dos àmbits clarament diferenciats (A i B) de 25,3 m² i 16 m² respectivament.

L'àmbit A estava constituït per una única estança de planta rectangular que es trobava coberta per un nivell d'enderroc amb abundants cendres i restes de tegulae i imbrice. Aquest enderroc es concentrava majoritàriament a la part central i meridional de l'estança, on assolía una potència màxima de 28 cm.

L'àmbit B, també de planta rectangular, gaudia d'un petit compartiment de 3 m² que aprofitava l'angle format pel mur septentrional i el mur mitger i estava delimitat al sud i a l'oest per dos petits envans. L'envà occidental presentava una obertura de 65 cm que podria correspondre a la porta d'accés al compartiment. Cal destacar, a més, la presència d'una possible estructura de fusta carbonitzada situada a la meitat meridional d'aquest segon àmbit. Es tracta d'una taca de 3,10 m de longitud i 25 cm d'amplada que, tot i trobar-se lleugerament desviada en relació a l'eix longitudinal de l'estança, podria correspondre a una biga. A aquesta primera taca se n'hi entregava una altra de 1,40 m de longitud i 20-25 cm d'amplada que, a diferència de l'anterior, es trobava orientada transversalment, de forma paral·lela al mur mitger. Els murs septentrional i occidental d'aquest àmbit conservaven in situ restes de l'arrebossat intern, de color vermell i blau respectivament" (L. VILA I M. TENES, 1995).

La intervenció portada a terme per L. Vila i M. Tenas (Estrat SCP) a l'any 1995, només va consistir, en aquest sondeig, amb l'extracció dels nivells superficials i d'enderroc fins assolir els coronaments dels murs.

El sondeig actual es va situar, en concret, a la zona oest de l'espai anomenat àmbit A, durant la campanya del 1995, una mica desplaçat cap al sud.

En primer lloc es va procedir a excavar l'estrat superficial (UE 1000), aquest tenia uns 40 cm de potència aproximadament. Un cop excavat es van documentar en planta tot una sèrie d'estrats i estructures. Per tal de facilitar

l'explicació, dividirem el sondeig en dos parts: la part corresponent a l'àmbit A i la zona externa, situada més a l'oest de l'àmbit.

Àmbit A:

Aquesta zona va quedar delimitada: a l'oest, pel mur UE 1302; al sud, pel mur UE 1303 i al nord i a l'est pels límits del sondeig. Els murs UEs 1302 i 1303, estaven bastits amb pedres tipus còdols, sense treballar lligades amb molt morter de calç de color blanc. El mur UE 1303 tenia una orientació est-oest, amb una amplada d'uns 40 cm i una llargària documentada en aquest sondeig, d'1,40 m, però total d'uns 8,60 m. El mur UE 1302 tenia les mateixes característiques edilícies que l'anterior, però estava orientat en direcció nord-sud. La seva amplada era d'uns 55 cm i la seva longitud, en aquest sondeig, era 4,80 m, tenint una longitud total de 5,50 m. Tots dos estaven construïts dins la rasa de fonamentació UE 1312, que retallava al substrat geològic (UE 1213). El parament extern dels dos murs, que feien una cantonada de 90 ° entre ells, estava adossat contra la paret de la rasa de fonamentació. Per contra, la part interna dels murs era vista, ja que el nivell de circulació intern estava situat a una cota més baixa i per tant el substrat geològic, en aquesta zona, havia estat rebaixat. Ambdós estaven revestits amb *Opus Signinum* a la seva part interna.

A la zona nord del sondeig, es va documentar un altre mur (UE 1304). Aquest tenia unes característiques constructives totalment diferents a les dels anteriors murs. Es tractava d'un mur construït amb tres grans blocs de pedra de gres del Figaró lligats entre sí amb morter de calç. La seva amplada oscil·lava entre els 20 i els 30 cm i feia 1,40 m de longitud. Aquest mur tenia una orientació est-oest i s'adossava al revestiment intern del mur UE 1302.

Respecte el que fa als estrats documentats dins aquest àmbit, cal destacar el fet de que aquest té documentats dos moments constructius força ben diferenciats. Començarem explicant la fase cronològicament més moderna.

A la zona situada entre el mur UE 1304 i el límit nord del sondeig, es van documentar, sota la UE 1000, dos estrats d'amortització (UEs 1305 i 1306).

L'excavació d'aquests dos estrats ens va proporcionar pocs fragments ceràmics, tots adscrits al món romà, però sense cap informació cronològica més precisa.

Sota la UE 1305 es van documentar les UEs 1325 i 1326, que es superposaven entre si. El primer (UE 1325) es tractava d'un estrat compost per argiles de color groc tacat amb petits carbonets i molta presència de material constructiu, i el segon, es tractava d'un estrat cendrós que amortitzava el paviment del dipòsit 1. Durant l'excavació d'aquests estrats es van recuperar fragments ceràmics que ens donen una cronologia, per l'abandonament d'aquest dipòsit, situada entre els segles IV i VII dC. En concret cal destacar la documentació d'un pivot d'àmfora africana Keay 25/1, 1 fragment de vora de TS africana D S/C i 1 fragment de TS gàl·lica tardana paleocristiana.

Aquest estrats formaven part de l'amortització del dipòsit (UA Dipòsit 1). Aquesta UE tenia una planta quadrada (1,70 m x 1,70 m) i els seus límits estaven marcats: a l'est, pel mur UE 1324; a l'oest, pel mur UE 1302; al nord, pel mur nord de l'àmbit A documentat durant la campanya de l'any 1995 i al sud, pel mur UE 1304. Els murs UEs 1304 i 1324, estaven construïts amb la mateixa tècnica, blocs de gres del Figaró reaprofitats de construccions anteriors, cal destacar el bloc, del mur UE 1304, situat més a l'oest, el qual tenia un encaix rectangular. Totes les parets estaven revestides amb *Opus Signinum* (UE 1323) format per dues capes: una primera, de morter de calç de color blanc d'uns 6 mm de gruix i una segona, formada per una capa, de 8 mm de gruix, feta amb morter de calç barrejat amb ceràmica esmicolada molt finament, conformant un *Opus Signinum* de gran duresa. El paviment (UE 1328) d'aquest dipòsit estava bastit amb el mateix tipus d'*Opus Signinum* que el del revestiment. Al seu centre es va documentar una cubeta de deposició de sediments, de planta circular i d'uns 40 cm de diàmetre.

Aquest dipòsit va ser construït compartimentant un dipòsit anterior, de dimensions més grans (UA Dipòsit 2), que en aquell moment ja es trobava en desús i mig amortitzat. Per tal de bastir el nou dipòsit (UA Dipòsit 1) es va

excavar una rasa de fonamentació (UA 1344) retallant els estrats d'amortització del dipòsit 2 (UEs 1346 i 1353). Dins aquesta es va construir la fonamentació dels murs UEs 1304 i 1324. Un cop construït el dipòsit es va procedir a abocar terra per tal d'anivellar i pujar el nivell de circulació de l'espai situat entre els murs UE 1304 i 1303.

La funcionalitat del dipòsit 1, tenint en compte les característiques de l'estrat UE 1326, i a l'espera d'un estudi analític dels revestiments i els sediments, amb molta probabilitat seria la de dipòsit per blanquejar teixits. Si donem aquesta hipòtesi per bona, això explicaria el sediment cendrós (UE 1326) documentat amortitzant el paviment del dipòsit i la cubeta de deposició. Aquest estava molt endurit i adherit amb molta força al paviment i revestiments del dipòsit.

Un cop documentat el dipòsit 1, es va procedir a excavar els estrats d'anivellament UEs 1307, 1308, 1309, 1310 i 1311.

En primer lloc es va excavar la UE 1310, es tractava d'una bossada de terra de color marró amb presència d'algun fragment de material constructiu. Sota d'aquest es va documentar la UE 1311, aquest estrat estava format per terra barrejada amb fragments de terra cuita, carbons i material constructiu, molt possiblement es tractava d'un estrat format per restes d'una estructura de combustió abocada. La UE 1309 estava composta per terra de color groc barrejada amb fragments de morter de calç mig desfet i cobria a la UE 1308. Aquesta UE estava composta per terra de color marró.

El material ceràmic recuperat en l'excavació d'aquests estrats ens dona un *terminus post quem* del 360 dC. Aquesta data ens la dona la documentació d'un fragment de vora de TS africana D forma Hayes 78, que té una cronologia compresa entre els anys 360 i 440 dC. Aquesta ceràmica es va documentar acompanyada de fragments d'africana de cuina i àmfora africana. Tenint en compte aquestes datacions podem dir que la construcció del dipòsit 1, es va produir en un moment posterior a la meitat del segle IV dC i, per tant, la seva amortització, tenint en compte la ceràmica recuperada en els estrats d'amortització, quedaria englobada en un moment situat entre els segles V i

VII. Però tenint en compte la ceràmica recuperada durant l'excavació, de l'any 1995, de l'estrat d'amortització dels àmbits A i B, podem precisar més l'últim moment d'abandonament del dipòsit 1, que coincidiria, possiblement, amb el moment final de la vil·la. Aquest caldria situar-lo durant la segona meitat del segle V dC (L. VILA I M. TENES, 1995).

Cal fer un incís amb la UE 1307. Aquest estrat s'acumulava a la cantonada sud de l'espai deixat entre els murs UE 1303 i 1304 i feia pendent cap el nord, formant una mena de turonet. La resta d'estrats, abans comentats, estaven situats a la zona nord i el cobrien, adossant-se al mur UE 1304 i anivellant la zona entre aquest i l'estrat UE 1307. Una de les particularitats d'aquest estrat era que la seva composició i color eren pràcticament iguals al dels estrats d'amortització del dipòsit 2 (UEs 1346 i 1353) als quals cobria. També cal remarcar el fet de que es documentes un nivell de circulació (UE 1345) situat sobre l'estrat UE 1346. La zona situada sota l'estrat UE 1308 estava molt més compactada que la zona situada sota la UE 1307.

Un cop analitzades totes aquestes dades s'han interpretat com la documentació del moment de construcció del dipòsit 1. L'estrat UE 1307 es tant similar als estrats UEs 1346 i 1353, perquè abans formava part d'ells. Per tal de construir el dipòsit 1 es va excavar, a la zona nord, un forat i la terra extreta es va acumular a la cantonada sud, ja que es pensava reomplir aquesta zona amb terra per pujar el nivell de circulació. Aquesta terra acumulada formaria l'estrat UE 1307, d'aquí la seva similitud amb les UEs 1346 i 1353. El nivell de circulació (UE 1345), es trobava més dur a la zona que no quedava coberta per l'estrat UE 1307. Això s'explica sí tenim en compte que la part coberta per la UE 1307 no va ser trepitjada durant molt de temps durant les obres de construcció del dipòsit 1, ja que de seguida va quedar coberta per la deposició de la UE 1307. La resta del nivell de circulació, a tocar del dipòsit 1, va quedar durant més temps a l'intempèrie i per tant es va compactar més. Un cop acabades les obres del dipòsit 1 es va procedir a l'abocament dels estrats UEs 1308, 1309, 1310 i 1311 per tal d'acabar de pujar el nivell de circulació.

Un cop documentada aquesta última fase de l'àmbit A, es van excavar els dos estrats d'amortització del dipòsit 2 (UEs 1346 i 1353). Tots dos estrats tenien força presència de fragments de morter de calç, fragments de revestiment hidràulic i restes de pintures parietals de color blau, groc i vermell. La seva excavació ens va proporcionar materials datables dins la 1ª meitat del segle I dC. En concret, cal destacar la documentació de 5 fragments de TS sudgàlica, 1 fragment d'àmfora tarraconense Dressel 2/4 i la total absència de produccions ceràmiques africanes. Tenint en compte aquestes dades, la construcció del dipòsit 2 caldria situar-la dins el primer quart de segle I dC.

El dipòsit 2 (UA Dipòsit 2) estava delimitat pel mateix perímetre que l'àmbit A i feia uns 16 m², dels quals s'han excavat, més o menys la meitat. El dipòsit estava revestit amb *Opus Signinum* format per tres capes: una primera (UE 1329) que oscil·la entre els 3 cm i 4 cm de gruix, formada per morter de calç barrejat amb fragments de calç; una segona (UE 1362), d'uns 2 cm de gruix, formada per morter de calç barrejat amb graves petites i una tercera (UE 1360), d'uns 2 cm de gruix, format per *Opus Signinum* fet amb ceràmica trinxada molt finament. Aquest revestiment tenia mitges canyes a les cantonades. El revestiment d'*Opus Signinum* i les mitges canyes, només es conservaven en algunes zones, la major part havia estat espoliat, sembla que de manera voluntària, ja que a la superfície de les capes de preparació van aparèixer tot una sèrie d'incisions verticals, que semblaven marques d'eines utilitzades per l'extracció de l'*Opus Signinum* i la mitja canya. El dipòsit tenia un paviment també d'*Opus Signinum* construït amb fragments grans i mitjans de material constructiu i graves tot lligat amb morter de calç. Aquest paviment presentava un desaigua situat a la zona oest, a tocar del mur UE 1302.

Fora de l'àmbit A, a l'oest del mur UE 1302, es va documentar una estructura (UA Dipòsit 3) de planta quadrada (1,20 m x 1,20 m) formada a l'oest pel mur UE 1270; al nord, pel mur UE 1295; al sud, pel mur UE 1294 i a l'est aprofitava el parament extern del mur UE 1302. Tots els murs estaven construïts amb la mateixa tècnica edilícia que els murs que formaven les façanes de l'edifici dels dipòsits. L'interior estava revestit amb revestiment hidràulic. També es van documentar 2 canalitzacions associades amb aquesta estructura (UEs 1331 i

1334). La primera, es tractava d'una canalització retallada, en part, en el substrat geològic, amb una secció en forma d' "U" i una potència de 14 cm. Aquesta canalització aprofitava com a parets els perfils del negatiu, a excepció del lloc a on retallava a l'estrat UE 1297, a on tenia com a paret un reforç (UE 1298), construït amb pedres i fragments de material constructiu, que evitava l'esllavissament de l'estrat dins l'interior de la canal. Aquesta canalització tenia una orientació nord-sud i semblava que portaria, probablement, aigua bruta cap el dipòsit 3, travessant el mur UE 1295 i estava amortitzada per l'estrat UE 1330. L'excavació d'aquest estrat ens situa la seva amortització dins el segle I dC, molt probablement en el mateix moment que l'amortització del dipòsit 2. En concret, cal destacar la documentació de 7 fragments d'àmfora bètica i 1 fragment de vora d'africana de cuina forma Hayes 193. aquesta forma es caracteritza per ser la producció africana més antiga, la qual ja es documenta durant la primera meitat del segle I dC.

La canalització UE 1334, ja documentada al sondeig 1 com a UE 1380, sortia del dipòsit 3 en direcció al mur de contraforts en el qual desaguava. Es tractava d'una estructura construïda dins una rasa de fonamentació (UE 1335) excavada al substrat geològic (UE 1213). En aquesta zona, les seves parets estaven bastides amb pedres tipus còdols lligades amb morter de calç, amb una amplada compresa entre els 40 cm i els 60 cm. El canal intern tenia una amplada de 30 cm, totalment revestit amb *Opus Signinum* i estava amortitzat per l'estrat UE 1333, que no es va excavar.

Amortitzant l'interior del dipòsit 3 es va documentar l'estrat UE 1313, estava compost per terra de color marró fosc barrejada amb restes de morter de calç pedretes i algun fragment de material constructiu.

Cobert per l'estrat UE 1313 i pel superficial, es va documentar un negatiu (UE 1315) de planta més o menys rectangular oscil·lant la seva amplada entre 40 cm i 80 cm. La seva orientació era oest-est i començava a tocar del mur UE 1302, discorria pel mig del dipòsit 3 i ocupava la part central de la canalització UE 1334, seguint el seu traçat cap el oest. Aquest negatiu retallava parcialment a les UEs 1270 1302, 1336 i 1342. Es tractava d'una rasa d'espoliació

possiblement realitzada per tal d'extreure les pedres que formaven la coberta de la canalització UE 1334. Aquestes, documentades al sondeig 1, eren pedres tipus còdols de grans mides. Aquesta espoliació molt possiblement es va realitzar en època baix medieval o moderna, ja que l'excavació de l'estrat (UE 1214) que farcia aquest negatiu va proporcionar 1 fragment de ceràmica vidrada marró medieval o moderna barrejada amb material romà.

Cal dir que l'excavació d'aquest sondeig no va quedar totalment finalitzada, restant per excavar els estrats d'amortització del dipòsit 3, l'estrat (UE 1333) d'amortització de la canalització UE 1334, i els farciments (UEs 1297 i 1300) de les estructures negatives UEs 1296 i 130, situades al nord del dipòsit 3.

El dipòsit 3, a falta de la seva total excavació, s'ha interpretat com una estructura que feia les funcions de col·lector d'aigües brutes. Aquest recolliria les aigües arribades de la canalització UE 1331 i del desaigua del dipòsit 2. Aquestes aigües es canalitzaven per la claveguera UE 1334 i anaven a desguassar al mur de contraforts.

Conclusions i interpretació

Després de la realització d'aquests 11 sondejors i analitzant el conjunt de dades recopilades durant les successives intervencions dutes a terme al jaciment, es poden establir una sèrie de fases.

Fase 0 (2ª meitat del segle i aC – inicis segle i dC)

Aquesta fase englobaria les estructures i estrats que formen part del moment fundacional de la vil·la. D'aquest moment no es coneixen moltes dades i aquestes son molt parcials i en alguns casos difuses.

J. Estrada a l'any 1967 situa la fundació de la vil·la al segle I aC, a partir dels estudis, de l'any 1945, de M. Almagro, J. Serra Ràfols i J. Colomines, a la *Carta Arqueològica de Espanya, II* i de l'any 1949, de J. Mauri, a la *Història de La Garriga* (J. ESTRADA, 1967).

A l'any 1983 J. Pardo i A. Bacaria tornen a situar els orígens de la vil·la a mitjans del segle I aC. En aquest cas aquesta cronologia es basa en els resultats obtinguts durant la campanya de prospecció portada a terme durant el mateix any. En aquesta es van establir, a partir de la dispersió de materials i estructures, dos grans períodes d'ocupació: el situat a mitjans del segle I aC i un situat a finals del segle III dC. (DIRECCIÓ GENERAL DEL PATRIMONI CULTURAL , 1997).

A l'any 1989 M.Tenas, durant el seguiment d'unes rases per passar cablejat de Telefònica, va documentar diverses restes estructurals, a la terrassa inferior, datats entre els segles I aC i II dC. (DIRECCIÓ GENERAL DEL PATRIMONI CULTURAL , 1997).

Durant aquesta intervenció, al sondeig 4, s'ha documentat un mur (UE 1210) i l'estrat d'anivellació UE 1211. Durant l'excavació d'aquest estrat es va

documentar un conjunt ceràmic que caldria situar-lo cronològicament en un moment entre finals del segle I aC i principis del segle I dC.

Un altre estructura adscrita dins aquest moment cronològic, va ser el negatiu UE 1261. Aquesta estructura estava colmatada per la UE 1262, que va donar ceràmiques datades entre finals del segle I aC i principis del segle I dC

Tret d'aquestes escadusseres dades no tenim cap evidència arqueològica més que ens pugui facilitar més dades de com era la vil·la durant aquesta època.

Fase I (Segle I dC)

Aquest és el moment en que es construeixen els dos edificis més emblemàtics de Can Terrers, L'edifici dels banys i l'edifici de contraforts.

L'edifici dels banys va ser situat cronològicament durant el primer quart del segle I dC a l'any 1993. Durant la primera campanya de restauració del jaciment, les tasques de neteja de l'estança que allotjava el forn van posar al descobert una seqüència estratigràfica que abraçava tot el lapsus de funcionament dels banys. A la part inferior de la seqüència, va aparèixer un canal de desguàs que, procedent del vestidor, travessava el forn en sentit est - oest. Encastat en l'obra del canal, es va documentar un bol de TS sud gàl·lica, forma Dragendorff 27, que va permetre confirmar i precisar la data de construcció de l'edifici, prèviament establerta per R. Pascual al segle I dC sobre la base de paral·lels de tipus constructiu.

L'edifici de contraforts va ser englobat dins aquesta cronologia durant una intervenció arqueològica portada a terme als fonaments d'aquest a l'any 1995. Aquesta campanya va ser dirigida per L. Vila i M. Tenes i l'estudi dels materials procedents de l'excavació van permetre avançar, una cronologia de fundació de l'edifici de contraforts que es podria remuntar al primer quart del segle I dC coincidint amb la construcció de l'edifici dels banys.

La documentació, en aquesta campanya, de la canalització UE 1334, que relaciona l'edifici de contraforts amb l'edifici dels dipòsits, ens permet corroborar la teoria que defensa la fundació de l'edifici de contraforts dins el primer quart del segle I dC. S'ha de tenir present que la construcció de l'edifici dels dipòsits caldria situar-la cronològicament en aquest moment. Ja que la seva amortització no arriba al tercer quart del segle I dC. Un altre dada a tenir en compte que ens dona pistes de la contemporaneïtat d'aquests dos edificis, es el fet de que tinguin la mateixa orientació.

Fase II (Segles II - III dC)

D'aquest moment no es tenen moltes dades associades a estructures construïdes en aquest moment.

En aquesta campanya s'han documentat bàsicament estructures negatives i bossades datables cronològicament dins d'aquesta fase. Al sondeig 5 i 6 es van documentar dues UEs (1208 -1209 i 1231) que podrien tractar-se del mateix estrat. Aquest era un estrat molt extens i molt similar a les argiles geològiques, diferenciant-se d'elles només per contenir alguns fragments ceràmics. L'excavació d'aquest estrat va proporcionar ceràmiques adscrites als segles I i II dC. Aquest estrat s'ha interpretat com un estrat format degut a les tasques agrícoles de la vil·la durant aquests dos segles. Aquesta zona probablement estaria ocupada per camps de conreu i les grans edificacions es concentrarien a la zona oest, aprofitant la terrassa del terreny.

També, caldria destacar el sondeig 6, on l'excavació dels estrats UE 1228 i 1232, va proporcionar un variat número de materials adscrits dins la segona meitat del segle II dC.

Al sondeig 4 es va documentar una estructura negativa (UE 1223), que per les seves característiques, probablement formaria part d'una estructura d'ús indeterminat relacionada amb les tasques de conreu. L'excavació dels estrats d'amortització (UEs 1214 - 1222) va proporcionar materials situats cronològicament dins la segon meitat del segle II dC.

Fase III (Segles III - IV dC)

Dins d'aquesta fase cal incloure petites reformes documentades a l'edifici dels banys i les reformes de l'edifici dels dipòsits.

També s'ha inclòs tradicionalment dins aquesta fase (segle IV) l'abandonament definitiu de l'edifici dels banys.

Les reformes documentades a l'edifici dels dipòsits serien la construcció del dipòsit 1, i d'un altre dipòsit, de les mateixes dimensions i característiques, documentat parcialment durant la campanya de l'any 1995. També dins d'aquestes reformes cal incloure la pujada de cota del nivell de circulació de l'àmbit A. Aquestes reformes s'han datat en un moment, com a mínim, posterior al 360 dC. Aquesta data ens la dona la documentació d'un fragment de vora de TS africana D forma Hayes 78, que té una cronologia compresa entre els anys 360 i 440 dC.

Dins aquesta fase sembla que es va construir un nou edifici, situat a la zona sud de la vil·la, sobre l'espai que durant els segles anteriors havien estat camps de conreu. Aquest edifici seria de grans dimensions i a partir de la prospecció geofísica que es va dur a terme a l'any 1995, es va delimitar una superfície que feia 30 m x 50m, dins la qual s'intuïen una sèrie de línies totalment alineades entre sí, que a priori semblaven murs. Durant la present campanya s'han documentat tres murs pertanyents a aquest edifici (UEs 1203, 1204, 1227) i una petita reforma (UE 1207). Tots han estat documentats als sondejos 4 i 5 i presentaven les mateixes característiques tècniques i edilícies i estaven perfectament alineats entre ells. La datació cronològica d'aquestes estructures ens la va proporcionar l'excavació del sondeig 4. En aquest sondeig, a partir de les relacions físiques entre UEs i la datació del material arqueològic recuperat, es va situar la construcció d'aquest edifici en un moment situat dins el segle IV dC.

Fase IV (Segle V dC)

Aquesta fase seria el moment d'abandonament definitiu de la vil·la. Tot i que sembla que algunes parts d'aquesta es van abandonant progressivament, ja des de finals del segle IV dC, l'abandonament definitiu es portaria a terme durant la segona meitat del segle V dC.

Les dades obtingudes durant les intervencions realitzades a l'edifici dels dipòsits, ens mostren un moment d'abandonament situat possiblement dins la segona meitat del segle V d C. Aquesta data podria coincidir amb el moment històric en que els visigots entraren a la Península Ibèrica (any 476), si bé no tenim cap dada per confirmar-lo.

Fase V (Època medieval i moderna)

D'aquest moment històric només es conserva al jaciment parts de l'aqüeducte, que possiblement tingués origen romà, però que es va reparar i ampliar durant els segles posteriors per tal de continuar portant aigua fins a finals del segle XIX o principis del XX.

Una altra dada que fa referència a aquest moment històric, és la documentació al sondeig 11 d'espoliacions produïdes al jaciment. En aquest cas, l'espoliació d'una coberta de canalització.

Bibliografia

- BARBERÀ, J. I PASCUAL, R (1973): *La villa romana de can Terrés (La Garriga), Información Arqueológica*, núm. 12: 152-153.
- DIRECCIÓ GENERAL DEL PATRIMONI CULTURAL (1997): *Expedient per a la declaració de Bé Cultural d'interès Nacional – Zona Arqueològica a favor de: La vil·la romana de Can Terrés (La Garriga, Vallès Oriental)*. Barcelona.
- ESTRADA, J. (1969): *Vías y poblamientos romanos en el territorio del área metropolitana de Barcelona*. Barcelona: Comisión de Urbanismo.
- ESTRADA, J. (1993): "Granollers a l'antiguitat". *Revista del Vallès*. Ed. Tarafa. Granollers.
- ESTRADA, J.; VILLARONGA, L. (1967): *La "Lauro" monetat y el hallazgo de Cànoves (Barcelona)*. Barcelona.
- GONZÁLEZ, R.; MARTÍNEZ, P. (2003): *Informe de la intervenció arqueològica efectuada al jaciment de can terrers, octubre - novembre 2002 la garriga, Vallès oriental*. Sant Esteve de Palautordera. dipositada a l' Àrea de Coneixement i Recerca de la Generalitat de Catalunya) Informe inèdit dipositat a l' Àrea de Coneixement i Recerca de la Generalitat de Catalunya).
- INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA (2000): *Mapa Topogràfic de Catalunya*. CD- Rom, versió 3.0. Escala 1:250000. Barcelona.
- MAURI, J. (1949): *Història de la Garriga*. Hospitalet de Llobregat, Romargraf S.A., Volum I.
- ORRI, J. I TENAS, M. (1990): "Darreres intervencions a la vil·la romana de can Terrés". *Lauro*, Revista del Museu de Granollers.
- PALLÍ, F. (1985): *La Via Augusta en Cataluña*. Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.
- PÀMIES, A. I PARDO, J. (1987): *La vil·la romana de can Terrés (La Garriga), Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana*. Granollers.
- PARDO, J. (1984): *Excavacions a la vil·la romana de can Terrés (La Garriga). Campanya 1983*. Museu de Granollers, Àrea d'Arqueologia.

- PASCUAL, R. (1976): *La Villa Romana de Can Terrés (La Garriga)*, *Información Arqueológica*, núm. 20-21: 66-67.
- PASCUAL, R. (1977): *Las termas de can Tarrés (La Garriga)*, *Información Arqueológica*, 25.
- RIBA, O.; BOLÒS, O.; PANAREDA, J.; NUET, J.; GONZÁLVIZ, J. (1979): *Geografía física dels Països Catalans*. Ed. Ketres. Barcelona.
- VILA, L. I TENES, M. (1995): *Campanya de prospecció i excavació a la vil·la de can Terrers (La Garriga, Vallès Oriental)* Memòria inèdita
- www.mediambient.es/sig

Annexos

Annex 1.

Documentació fotogràfica

Relació de fotografies

- Fotos 1-2.** *Vista general del camp de conreu situat a l'est de l'actual jaciment, abans de realitzar els sondeigs corresponents a la intervenció de l'any 2005.*
- Fotos 3-4.** *Ubicació i primeres tasques d'excavació dels sondeigs, al camp de conreu situat a l'est de l'actual jaciment de Can Terrers.*
- Fotos 5-6.** *Arqueòlegs treballant en l'excavació dels sondeigs corresponents a l'actual intervenció.*
- Foto 7.** *Detall de la zona on es va realitzar el sondeig 1, abans d'iniciar la seva excavació.*
- Foto 8.** *Extracció de l'estrat superficial del sondeig 1, amb l'ajuda d'una màquina Bobcat.*
- Foto 9.** *Detall de l'estructura quadrangular formada per les UEs 1366, 1367 i 1368, a l'interior del sondeig 1.*
- Foto 10.** *Detall de la possible sitja formada per les UEs 1373 i 1374. Sondeig 1.*
- Foto 11.** *Detall de la possible sitja formada per les UEs 1375 i 1376. Sondeig 1.*
- Foto 12.** *Detall de la possible sitja formada per les UEs 1377 i 1378. Sondeig 1.*
- Foto 13.** *Detall de la claveguera formada per les UEs 1380, 1381 i 1382 i del mur 1371. Sondeig 1.*
- Foto 14.** *Vista del mur 1371. Sondeig 1*
- Foto 15.** *Vista del mur 1363. Sondeig 1*
- Foto 16.** *Vista del mur 1364. Sondeig 1.*
- Foto 17.** *Vista general del sondeig 1, amb totes les estructures delimitades.*
- Foto 18.** *Vista general del final del sondeig 1.*
- Foto 19.** *Foto inicial del sondeig 2, amb l'estrat superficial UE 1000.*
- Foto 20.** *Detall del negatiu UE 1234 (farcit per la UE 1235) que retalla el substrat geològic (UE 1233). Sondeig 2.*
- Foto 21.** *Vista general del final del sondeig 2, amb la UE 1235 excavada.*
- Foto 22.** *Inici del sondeig 3, amb la UE 1238, apareguda per sota de*

l'estrat superficial (UE 1000).

- Foto 23.** *Detall de la rasa d'espoliació (UE 1251) del mur 1250 i dels estrats relacionats amb aquesta (UEs 1245 i 1254). Sondeig 3.*
- Foto 24.** *Mur UE 1247 que s'assenta a sobre del retall UE 1261 i del seu reompliment (UE 1262). Sondeig 3.*
- Foto 25.** *Vista del negatiu del canal UE 1259 i de l'estrat UE 1254, al qual retalla. Sondeig 3.*
- Foto 26.** *Detall del mur 1247 i de la seva trinxera (UE 1248), amb el retall UE 1261 excavat. Sondeig 3.*
- Foto 27.** *Vista del sondeig un cop finalitzada l'excavació dels estrats arqueològics. Sondeig 3.*
- Foto 28.** *Vista general del sondeig 4 abans de la seva l'excavació. Sondeig 4.*
- Foto 29.** *Estructura UE 1204 apareguda un cop extret l'estrat superficial (UE 1000). Sondeig 4.*
- Foto 30.** *Mur de còdols UE 1210 aparegut sota l'estrat 1200. Sondeig 4.*
- Foto 31.** *Detall d'una sitja apareguda a una de les cantonades del sondeig, entre els murs UE 1204 i UE 1203 i les UEs del negatiu i el farciment del dipòsit de gra. Sondeig 4.*
- Foto 32.** *Vista general del sondeig on es pot apreciar les diverses estructures aparegudes i el sediment de graves (nivell geològic) UE 1213 força homogeni en tota la seva extensió. Sondeig 4.*
- Foto 33.** *Forat de pal UE 1224 i estructura UE 1223. Sondeig 4.*
- Foto 34.** *Cinta delimitadora de l'ampliació del sondeig. Sondeig 4.*
- Foto 35.** *Vista inicial de l'ampliació del sondeig un cop extret el nivell superficial. Es pot apreciar la continuació dels murs UE 1203 i UE 1210. En segon terme s'observa l'estrat d'anivellació UE 1202 compost de còdols de diferents mesures el qual amortitza la sitja d'una fase anterior. Sondeig 4.*
- Foto 36.** *Detall del nivell de còdols UE 1202. Sondeig 4.*
- Foto 37.** *Detall de la sitja UE 1216 completa un cop extret el nivell de còdols el qual se li assentava UE 1202. Sondeig 4.*
- Foto 38.** *Vista general del sondeig un cop acabada l'excavació. Sondeig 4.*

- Foto 39.** *Vista general de sondeig abans d'excavar. Sondeig 5.*
- Foto 40.** *Coronament del mur UE 1207. Sondeig 5.*
- Foto 41.** *Vista general del mur UE 1207 un cop excavat. Sondeig 5.*
- Foto 42.** *Vista general del sondeig abans d'iniciar l'excavació. Sondeig 6.*
- Foto 43.** *Secció estratigràfica dels primers nivells arqueològics ocumentats. Sondeig 6.*
- Foto 44.** *Diverses bossades. Sondeig 6.*
- Foto 45.** *Part d'una estructura (possible sitja) UE 1256 apareguda a una de les cantonades del sondeig. Sondeig 6.*
- Foto 46.** *Vista general del sondeig un cop exhaurits els nivells arqueològics. Sondeig 6.*
- Foto 47-48.** *Dues vistes generals del sondeig abans de procedir a efectuar l'excavació. Sondeig 7.*
- Foto 49-50.** *Un cop extret el nivell superficial UE 1240 es va documentar relativament ben conservat un mur UE 1241 amb el seu corresponent enderroc UE 1239 que posteriorment va ser excavat fins deixar al descobert la rasa de fonamentació. Sondeig 7.*
- Foto 51-52.** *Detalls de la rasa de fonamentació del mur UE 1241 abans i després d'excavar-la. Sondeig 7.*
- Foto 53.** *Vista aèria del mur UE 1241 amb la rasa de fonamentació UE 1243 excavada directament a l'estrat geològic. Sondeig 7.*
- Foto 54.** *Un cop finalitzada l'excavació del sondeig es va procedir a tapar les restes conservades mitjançant una capa de geotèxtil. Sondeig 7.*
- Foto 55.** *Vista general del sondeig abans d'iniciar l'excavació. Sondeig 9.*
- Foto 56.** *Un cop extret el nivell superficial es pogueren detectar diferents estructures negatives (UE 1269 i UE 1267) que es retallaven unes amb les altres. Sondeig 9.*
- Foto 57.** *A mesura que s'anaven excavant els diferents farciments de les estructures apareixien nous retalls (UE 1281). Sondeig 9.*
- Foto 58-59.** *Vista general de les estructures negatives un cop ja finalitzades. Sondeig 9.*

- Foto 60.** *Vista parcial del sondeig abans d'excavar. Sondeig 10.*
- Foto 61.** *Un cop extrets els nivells superficials començaren a aparèixer diferents estrats de graves i llims (UE 1277 i UE 1278) fruit del pas del torrent de Malhivern. Sondeig 10.*
- Foto 62.** *Vista del mur de contenció UE 1292 per tal de reconduir l'aigua. Aparegut sota diverses capes de llims i graves. Sondeig 10.*
- Foto 63.** *Vista del mur de contenció (UE 1292) un cop excavat. Sondeig 10.*
- Foto 64.** *Acabada l'excavació del sondeig es tapà amb geotèxtil. Sondeig 10.*
- Foto 65.** *Vista general del sondeig abans d'excavar. Sondeig 11.*
- Foto 66-67.** *Aparició dels primers coronaments de murs (UE 1302 i UE 1303) juntament amb estrats abocats (UE 1307 i UE 1308). Sondeig 11.*
- Foto 68.** *Detall dels coronaments dels murs (UE 1294 i UE 1295) del dipòsit 3. Sondeig 11.*
- Foto 69.** *Detall del dipòsit 1 un cop excavat. Sondeig 11.*
- Foto 70.** *Vista detallada dels dipòsits 1 i 2 . Sondeig 11.*
- Foto 71-72.** *Vistes generals del sondeig una vegada finalitzada l'excavació. Sondeig 11.*

1.1. Fotografies generals

Fotos 1-2. Vista general del camp de conreu situat a l'est de l'actual jaciment, abans de realitzar els sondeigs corresponents a la intervenció de l'any 2005.

Fotos 3-4. Ubicació i primeres tasques d'excavació dels sondeigs, al camp de conreu situat a l'est de l'actual jaciment de Can Terrers.

Fotos 5-6. Arqueòlegs treballant en l'excavació dels sondeigs corresponents a l'actual intervenció.

1.2. Fotografies de la intervenció

Foto 7. Detall de la zona on es va realitzar el sondeig 1, abans d'iniciar la seva excavació.

Foto 8. Extracció de l'estrat superficial del sondeig 1, amb l'ajuda d'una màquina Bobcat.

Foto 9. Detall de l'estructura quadrangular formada per les UEs 1366, 1367 i 1368, a l'interior del sondeig 1.

Foto 10. Detall de la possible sitja formada per les UEs 1373 i 1374. Sondeig 1.

Foto 11. Detall de la possible sitja formada per les UEs 1375 i 1376. Sondeig 1.

Foto 12. Detall de la possible sitja formada per les UEs 1377 i 1378. Sondeig 1.

Foto 13. *Detall de la claveguera formada per les UEs 1380, 1381 i 1382 i del mur 1371. Sondeig 1.*

Foto 14. *Vista del mur 1371. Sondeig 1.*

Foto 15. *Vista del mur 1363. Sondeig 1.*

Foto 16. Vista del mur 1364. Sondeig 1.

Foto 17. Vista general del sondeig 1, amb totes les estructures delimitades.

Foto 18. Vista general del final del sondeig 1.

Foto 19. Foto inicial del sondeig 2, amb l'estrat superficial UE 1000.

Foto 20. Detall del negatiu UE 1234 (farcit per la UE 1235) que retalla el substrat geològic (UE 1233). Sondeig 2.

Foto 21. Vista general del final del sondeig 2, amb la UE 1235 excavada.

Foto 22. Inici del sondeig 3, amb la UE 1238, apareguda per sota de l'estrat superficial (UE 1000).

Foto 23. Detall de la rasa d'espoliació (UE 1251) del mur 1250 i dels estrats relacionats amb aquesta (UEs 1245 i 1254). Sondeig 3.

Foto 24. Mur UE 1247 que s'assenta a sobre del retall UE 1261 i del seu reompliment (UE 1262). Sondeig 3.

Foto 25. Vista del negatiu del canal UE 1259 i de l'estrat UE 1254, al qual retalla. Sondeig 3.

Foto 26. Detall del mur 1247 i de la seva trinxera (UE 1248), amb el retall UE 1261 excavat. Sondeig 3.

Foto 27. Vista del sondeig un cop finalitzada l'excavació dels estrats arqueològics. Sondeig 3.

Foto 28. Vista general del sondeig 4 abans de la seva l'excavació. Sondeig 4.

Foto 29. Estructura UE 1204 documentada un cop extret l'estrat superficial (UE 1000). Sondeig 4.

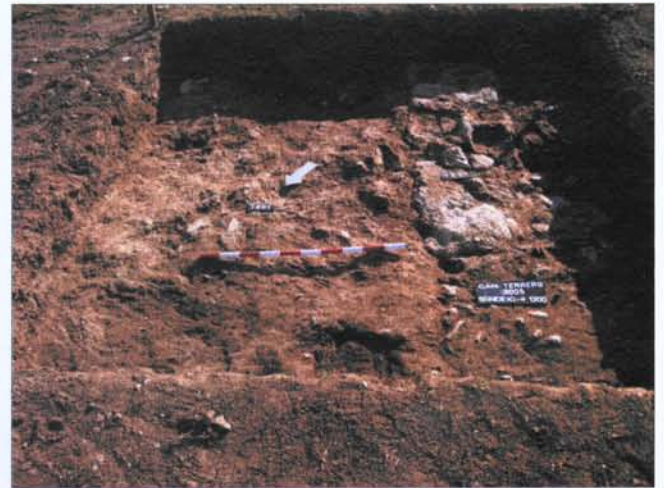

Foto 30. Mur de còdols UE documentat sota l'estrat 1200. Sondeig 4.

Foto 31. Detall d'una sitja apareguda a una de les cantonades del sondeig, entre els murs UE 1204 i UE 1203 i les UE's del negatiu i el farciment del dipòsit de gra. Sondeig 4.

Foto 32. Vista general del sondeig on es pot apreciar les diverses estructures aparegudes i el sediment de graves (nivell geològic) UE 1213 força homogeni en tota la seva extensió. Sondeig 4.

Foto 33. Forat de pal UE 1224 i estructura UE 1223. Sondeig 4.

Foto 34. Ampliació del sondeig. Sondeig 4

Foto 35. Vista inicial de l'ampliació del sondeig un cop extret el nivell superficial. Es pot apreciar la continuació dels murs UE 1203 i UE 1210. En segon terme s'observa l'estrat d'anivellació UE 1202 compost de còdols de diferent tamany el qual amortitza la sitja d'una fase anterior. Sondeig 4.

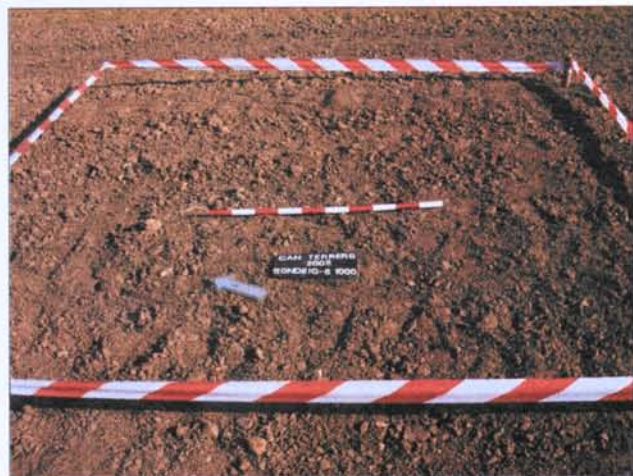
Foto 36. Detall del nivell de còdols UE 1202. Sondeig 4

Foto 40. Coronament del mur UE 1207. Sondeig 5.

Foto 41. Vista general del mur UE 1207 un cop excavat. Sondeig 5.

Foto 42. Vista general del sondeig abans d'iniciar l'excavació. Sondeig 6.

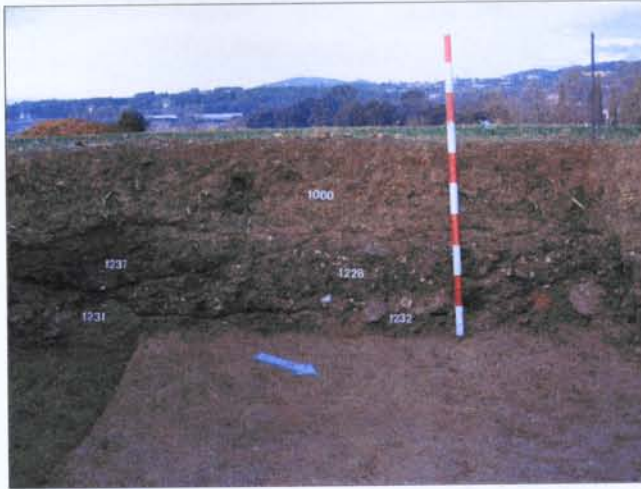

Foto 43. Secció estratigràfica dels primers nivells arqueològics apareguts. Sondeig 6.

Foto 44. Diverses bossades aparegudes. Sondeig 6.

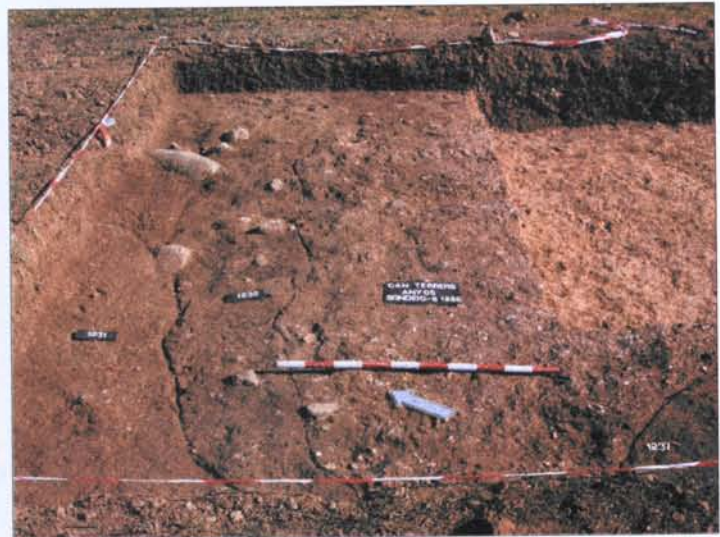

Foto 45. Part d'una estructura (possible sitja) UE 1256 apareguda a una de les cantonades del sondeig. Sondeig 6.

Foto 46. Vista general del sondeig un cop exhaurits els nivells arqueològics. Sondeig 6.

Foto 47- 48. Dues vistes generals del sondeig abans de procedir a efectuar l'excavació. Sondeig 7

Foto 49-50. Un cop extret el nivell superficial UE 1240 aparegué relativament conservat un mur UE 1241 amb el seu corresponent enderroc UE 1239 que posteriorment va ser excavat fins deixar al descobert la rasa de fonamentació. Sondeig 7.

Foto 51-52. *Detalls de la rasa de fonamentació del mur UE 1241 abans i després d'excavar-la. Sondeig 7.*

Foto 53. Vista aèria del mur UE 1241 amb la rasa de fonamentació UE 1243 excavada directament a l'estrat geològic. Sondeig 7.

Foto 54. Un cop finalitzada l'excavació del sondeig es va procedir a tapar les restes conservades mitjançant una capa de geotèxtil. Sondeig 7.

Foto 55. Vista general del sondeig abans d'iniciar l'excavació. Sondeig 9.

Foto 56. Un cop extret el nivell superficial es pogueren detectar diferents estructures negatives (UE 1269 i UE 1267) que es retallaven unes amb les altres. Sondeig 9.

Foto 57. A mesura que s'anaven excavant els diferents farciments de les estructures apareixien nous retalls (UE 1281). Sondeig 9.

Foto 58-59. Vista general de les estructures negatives un cop ja finalitzades. Sondeig 9

Foto 60. Vista parcial del sondeig abans d'excavar. Sondeig 10.

Foto 61. Un cop extrets els nivells superficials començaren a aparèixer diferents estrats de graves i llims (UE 1277 i UE 1278) fruit del pas del torrent de Malhivern. Sondeig 10.

Foto 62. Vista del mur de contenció UE 1292 per tal de reconduir l'aigua. Aparegut sota diverses capes de llims i graves. Sondeig 10.

Foto 63. Vista del mur de contenció (UE 1292) un cop excavat. Sondeig 10.

Foto 64. Acabada l'excavació del sondeig es tapà amb geotèxtil. Sondeig 10.

Foto 65. Vista general del sondeig abans d'excavar. Sondeig 11.

Foto 66-67. Aparició dels primers coronaments de murs (UE 1302 i UE 1303) juntament amb estrats abocats (UE 1307 i UE 1308). Sondeig 11.

Foto 68. Detall dels coronaments dels murs (UE 1294 i UE 1295) del dipòsit 3. Sondeig 11.

Foto 69. *Detall del dipòsit 1 un cop excavat. Sondeig 11.*

Foto 70. *Vista detallada dels dipòsits 1 i 2. Sondeig 11.*

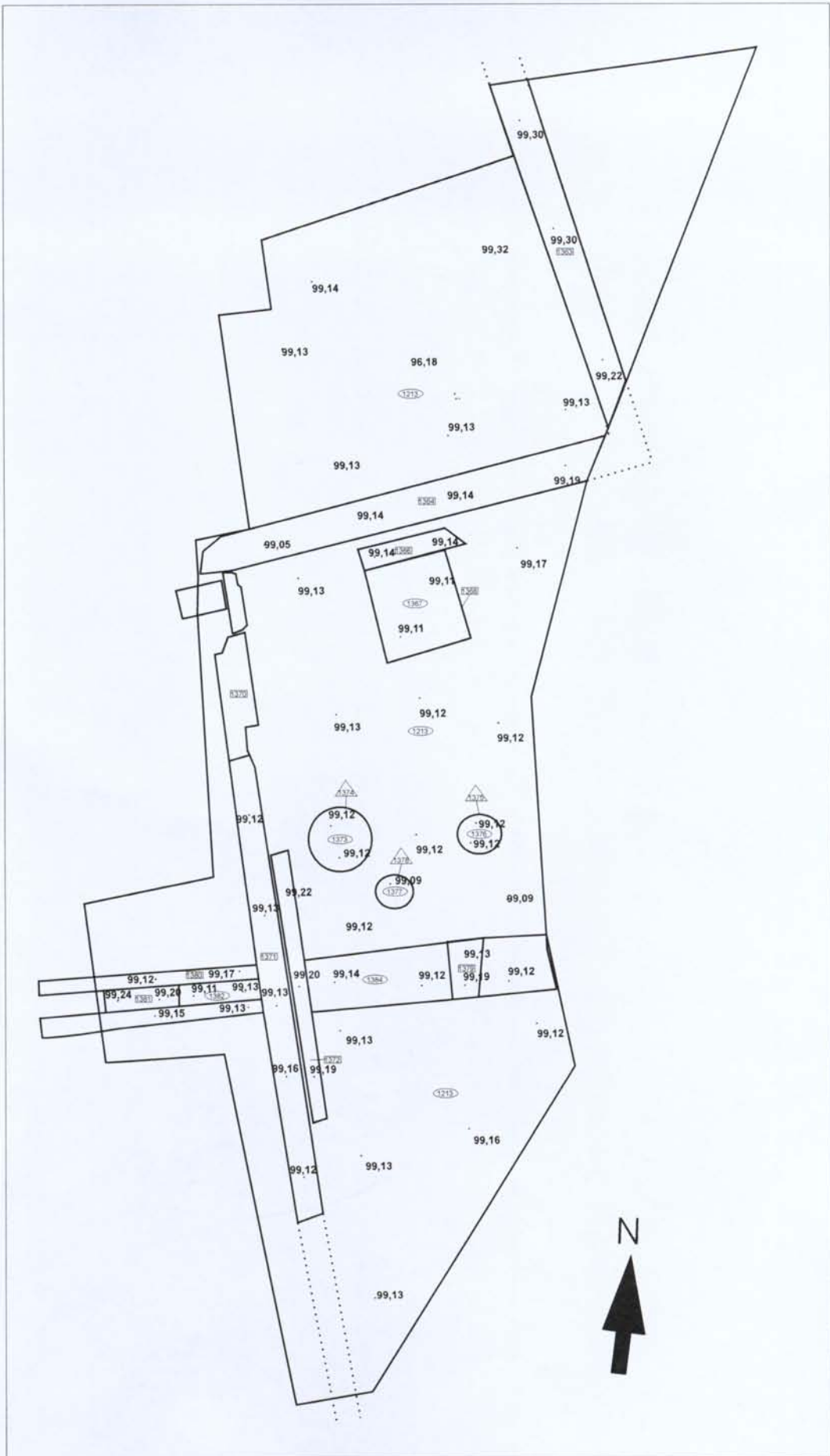
Foto 71-72. Vistes generals del sondeig una vegada finalitzada l'excavació.
Sondeig 11

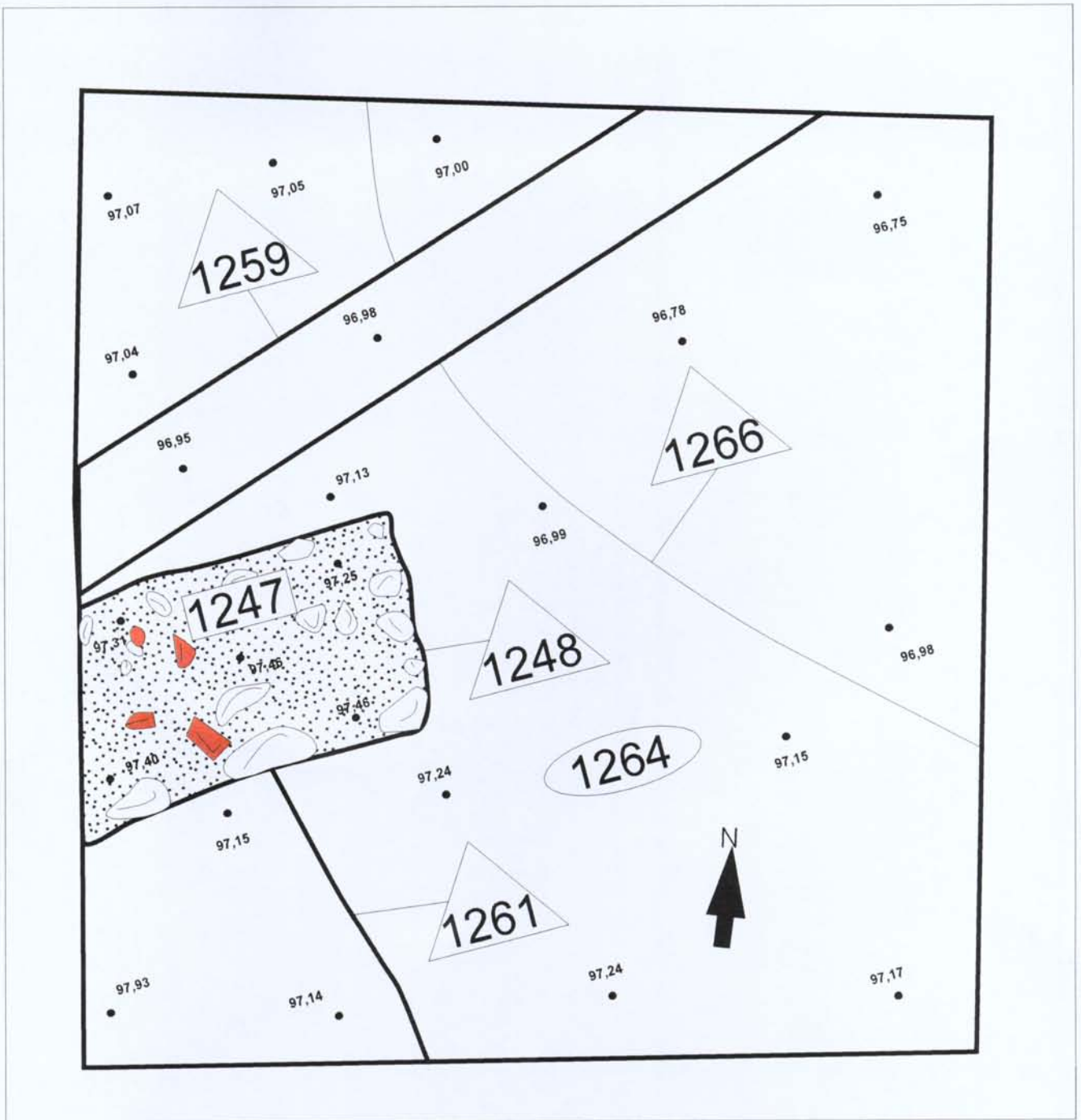
Annex 2.

Planimetries

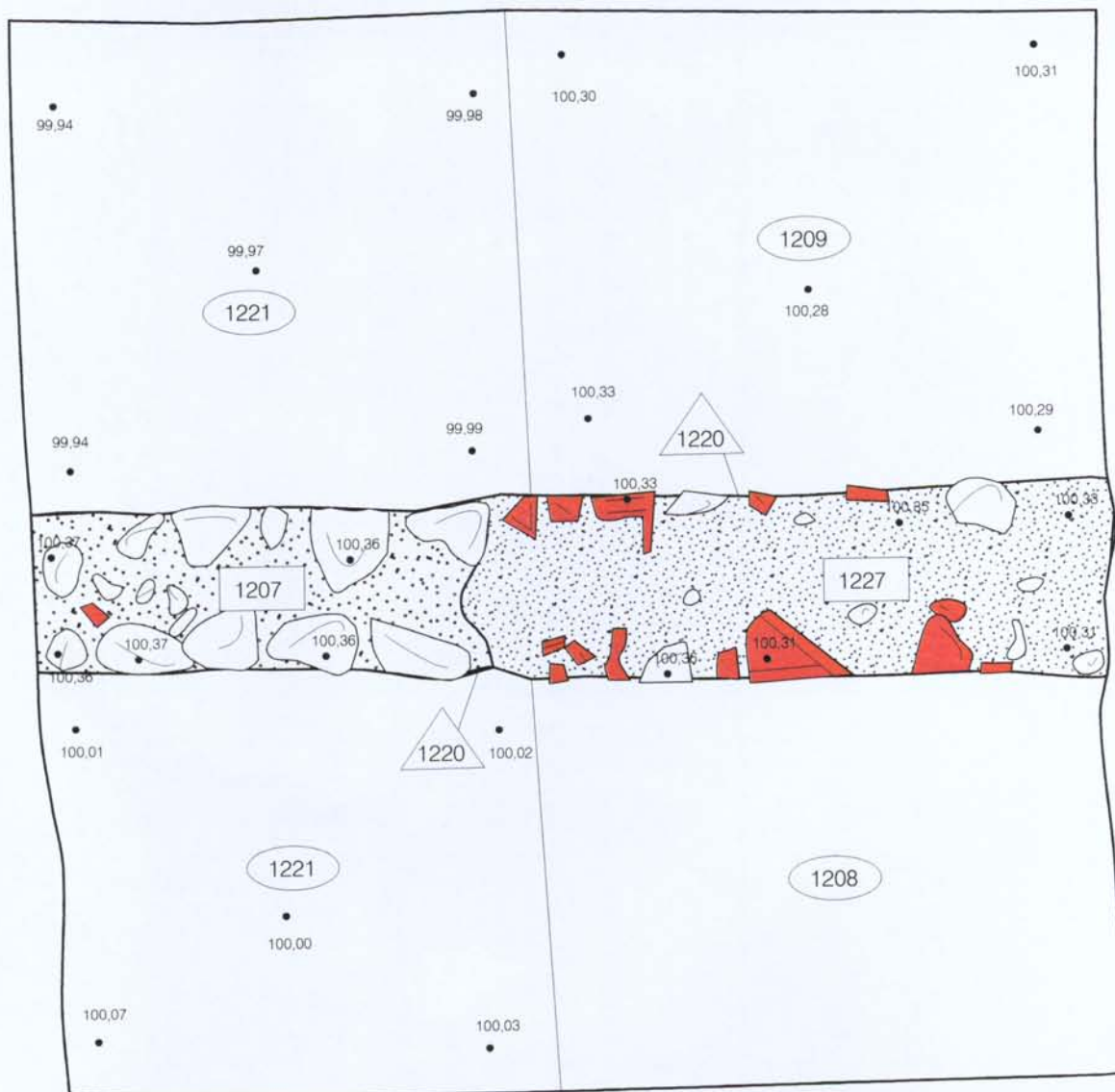

Can Terrers, La Garriga (Vallès Oriental)		1
Planta Sondeig 1		2005
	Equip d'Estrats SL	Ajuntament de La Garriga

Can Terrers, La Garriga (Vallès Oriental)		Núm. De Plànol 2
Planta Sondeig 2		2005
	Realització de la planimetria Equip d'Estrats SL	Promoció/finançament Ajuntament de La Garriga

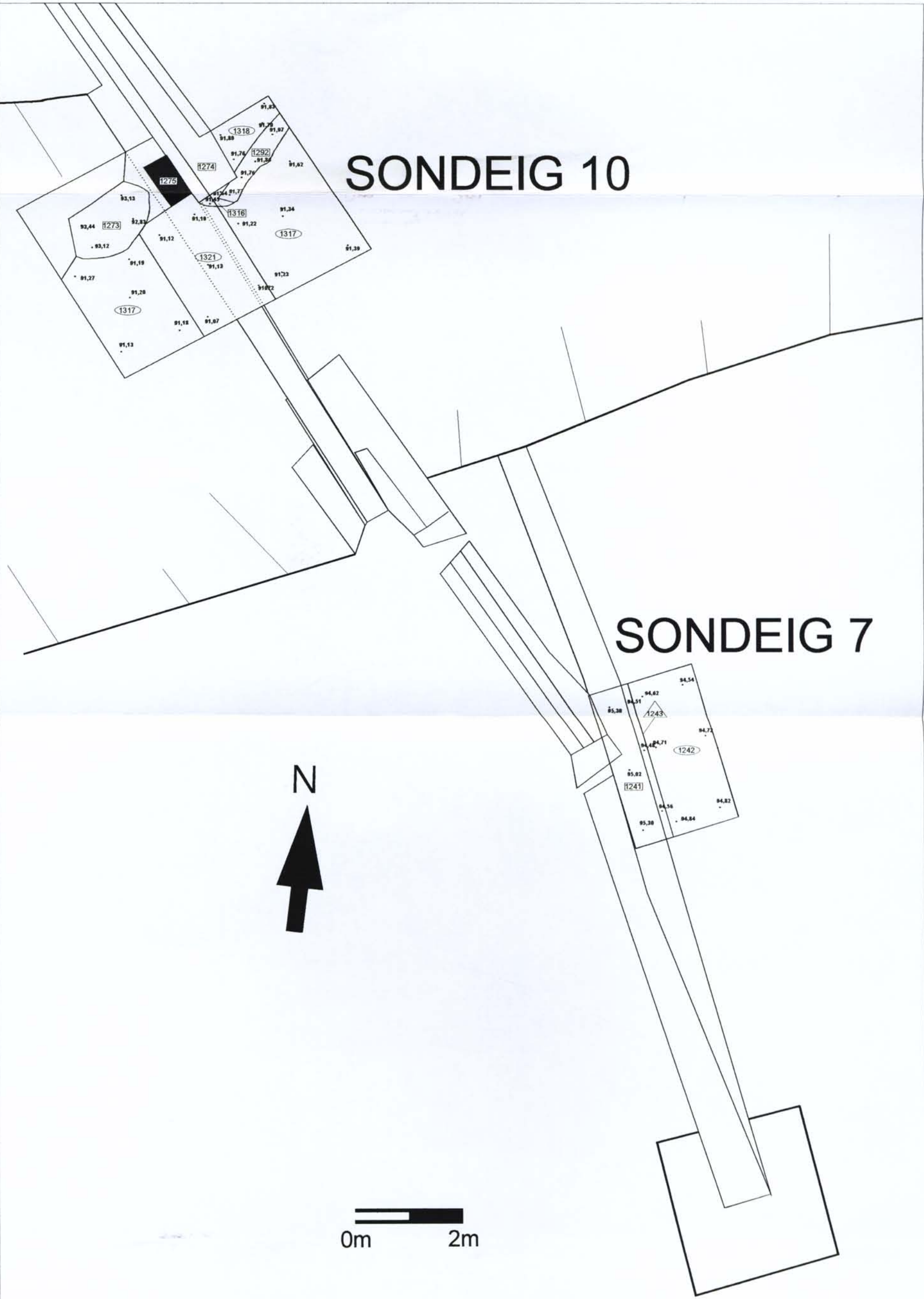
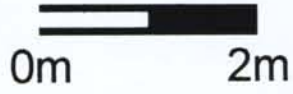
	Material constructiu
	Morter

Can Terrers, La Garriga (Vallès Oriental)		Núm. De Plans 4
Planta sondeig 5		2005
	Realització de la planimetria Equip d'Estrats	Promocó/finançament Ajuntament de La Garriga

SONDEIG 10

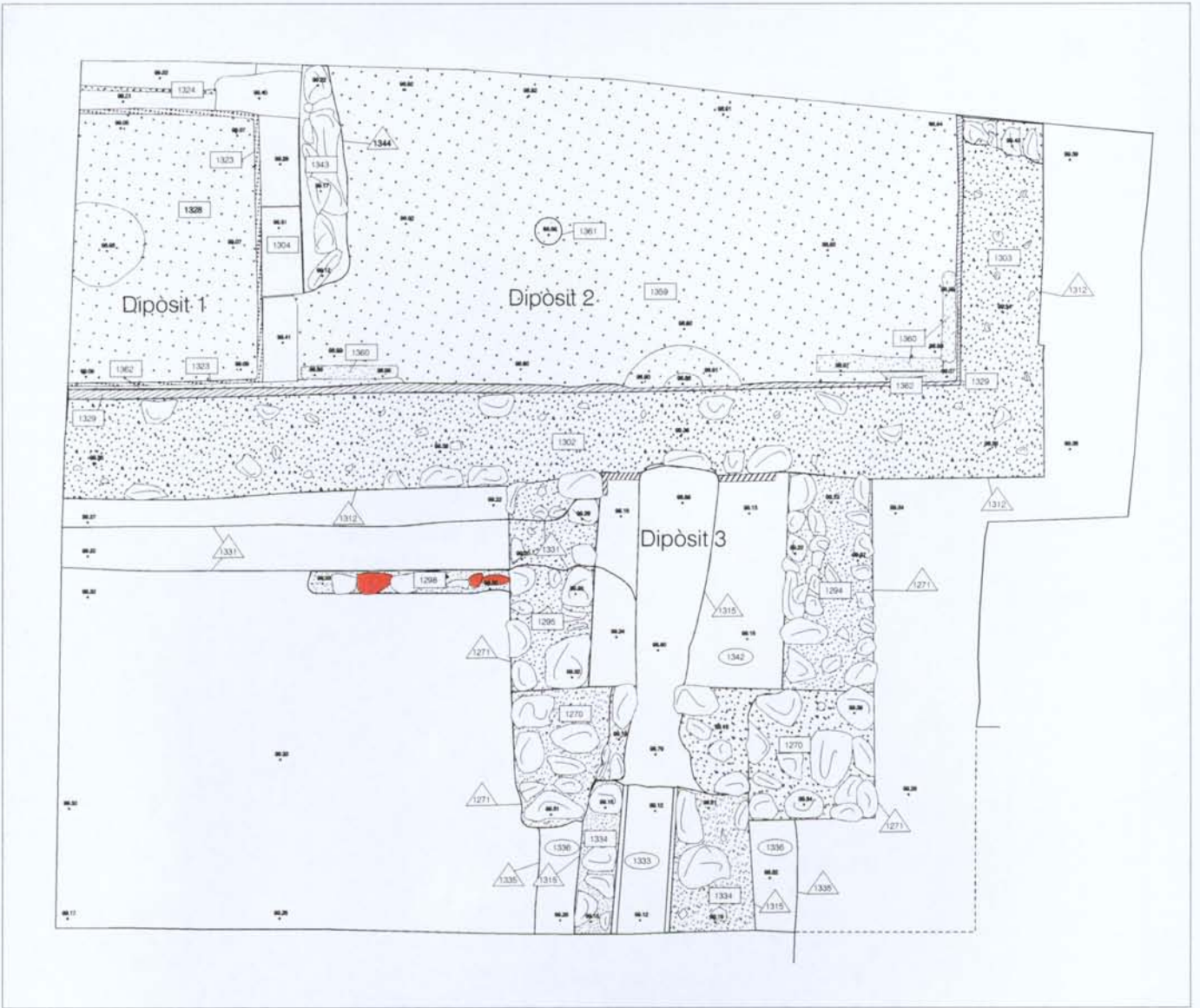
SONDEIG 7

N

SONDEIG 8

Can Terrers, La Garriga (Vallès Oriental)		Núm. De Plans
		5
Planta Sondeig 7,8 i 10		2005
Realització de la planimetria	Promoció/Anàlisi	
Equip d'Estrats SL	Ajuntament de La Garriga	

- Material constructiu
- Morter de calç
- Preparació revestiment hidràulic
- Revestiment dipòsit 1
- Paviments dipòsits

Can Terrers, La Garriga (Vallès Oriental)		Nom. De Plànol 6
Planta sondeig 11		2005
ESTRATS	Realització de la planimetria Equip d'Estrats	Promoció/finançament Ajuntament de La Garriga